

BRANIMIR GUŠIĆ: STARINSKO RUHO NA OTOKU MLJETU.

Od dalmatinskih ostrva jedino se na otoku Mljetu sačuvalo starinsko ruho do danas. Petstogodišnja konzervativna vladavina Republike sv. Vlaha teško je pristupala bilo kakovim promjenama, a dubrovački gospari budno su pazili i na privatni život građana i seljaka, koji se smio kretati tek u granicama već odavna označenim brojnim naredbama Vijeća. Nakon propasti Republike izolovani položaj otoka što leži postrance od modernoga prometa podržavao je i dalje život u staroj kolotečini, do Velikoga rata nije bilo jačih impulza, koji bi narušavali život, što se vjekovima ustalio, pa se tako i mljetsko starinsko ruho sačuvalo sve do danas, gdje naglo nestaje u doba, kad se i život otočana pomalo prilagođuje novom dobu i novim prilikama.

U ranom srednjem vijeku Mljet je krunsko dobro zahumskih vladalaca, patrimonium, što se od Augusta¹ i Odovakra² sačuvalo sve do kneza Dese. Ovaj vladar dariva »pro remedio . . . peccatorum« 1. septembra 1151. otok Mljet monasima benediktincima čudesne sv. Marije u Pulsanu, »quod situm est in partibus Apulie in Monte Gargano«.³ Monasi osnivaju svoj manastir na najljepšem položaju čitavooga Mljeta, na malenu otočiću u drazi Pračarici Velikoga Jezera, bogata ribom, posred ogromnih borovih šuma, na sklonjenu položaju s mora, a opet podesnom za obranu.⁴ Tako postaje direktni vlasnik otoka, dominus terrestris, opat novo osnovanoga manastira, a stari patrimonij prelazi iz posjeda svjetovne vlasti u svojinu

¹ Nakon što je car August zauzeo Mljet, (Appiani Alexandrini: Romanorum Historiarum — De rebus Illyricis cap. XVI. — Parisiis 1877.), organizovana je na otoku rimska uprava. Ruševine rimskooga palacija u Polačama stoje još i danas.

² Papiros Odovakra od god. 489. — Abbate Gaetano Marini; I papiri diplomatici, Roma 1805. pag. 128.

³ Smičiklas; Codex II. p. 67. Autentičnost ove isprave dokazao je nedvojbeno Šišić u svom djelu; Letopis popa Dukljanina. Posebna izdanja Srpske kralj. Akademije knj. 67., Beograd 1928. p. 242.

⁴ Današnji je manastir mladega postanja, ali sama konstrukcija crkve sa roman-skim frizom unaokolo, pa nekoliko kapitela i starih figura izvajanih u kamenu, a danas uzidanih na raznim mjestima u samostanu, govore odlučno za 12. stolj. Ruševine prvotnoga manastira razabiru se i danas na najvišoj glavici otočića.

crkve, te upravo tim darovanjem opat samostana Marijinog postaje velikaš zahumskih vladalaca. Kako su pravni nasljednici zahumske dinastije Nemanjići, to oni kasnije u nizu povelja potvrđuju opatu mljetskom stara prava, dana mu od Dese.⁵

Za zahumske vladavine Mljet je poput susjednih otoka Lastova i Korčule napučen ljudima s kraja, dakle Dinarcima, koji se tek pomalo privikavaju novoj okolini.⁶ More im je tuđe, pa im je glavno zanimanje zemljoradnja i stočarstvo. Za Nemanjića vlada na otoku jednaka uprava kao u ostaloj srpskoj državi. Selo je upravna jedinica, ono bira svoje knezove i činovnike.⁷ Tek dolaskom Dubrovčana na otok život se postepeno mijenja. Opat prestaje da bude dominus terrestris, jer se otočani utjecajem dubrovačkim oslobađaju svih daća i podavanja uz godišnji otkup od 300 hiperpera;⁸ nemanjićka se uprava mijenja, kad Dubrovčani po mediteranskom uzoru osnivaju mljetsku univerziju, poput one na Lastovu,⁹ što je već od god. 1272. dubrovačko;¹⁰ dovode za upravnika

⁵ Upor. Cod. III. p. 223, VI. p. 156, XI. p. 547, XII. p. 404 i 405, i XIII. p. 244, te Monumenta Ragusina V. p. 284.

⁷ Sva lična i topografska imena, što ih susrećemo u najstarijim ispravama Lastova i Mljeta posve su slavenska. Tako u 13. i 14. stolj. na Lastovu: Obrado Iuecouich, Dobrechna Sienich, Druscho Popouich (Cod. VIII. p. 155); Michael Grubenich, Dragomilus et Prodanus Cirinacich, Dragan Desenich, Gerdemillo Pribislauich, Obrado Draganich, Brateye Ziuietnich (Cod. VIII. p. 369) i t. d. — a na Mljetu: Giuroe Zar, Bogdan Chranoueuich, Marin Draginich, Jacobus Lucich, Priboe Mircouich, Milich Radetich (Farlati Illyricum Sacrum VI. p. 145); Bogoe Dobraucich, Zische (!) Lucich, Maroe Milanich, Iuan Bilotich, Andria Iuanouich, Radouan Graniceuich, Maran Priboeuich, Maroe Tomoeuich, Radoslao Martinouich, Stiepcho Nicolich, (Spomenik XLIX. p. 3) i t. d. — Od topografskih imena spominju se na Lastovu: V Cotlazi (Cod. VIII. p. 155), Na studenec, Nadosirendol, Na udovine dole, Na pergoue, Pod ograde, Na pojanica, Na stenac, Pergoua, V gornim pergoue, Vlasec, Pod maslina, V smocovom brege (Cod. VIII. p. 369) i t. d.; a na Mljetu: Zerna clada, Babino Pogle, Vodice, Ocorusin dol, (Cod. XI. p. 232) i još sva sila.

⁷ Upor. Novaković: Selo. — Glas kralj. Srpske akad. XXIV. p. 1.

⁸ Codex XI. p. 232. i Farlati o. c. VI. p. 145.

⁹ Da mljetski statut nije sastavljen kako se to u njegovom predgovoru navodi »per tuti li homeni de quella isola in publico regumento delo populo«, nego da je otoku nametnut iz Dubrovnika, najbolje nam dokazuje usporedba sa 40 god. starijim statutom susjednoga dubrovačkoga otoka Lastova. Sam statut, ne kasnije reformacije i dodaci, podudara se gotovo od riječi do riječi sa lastovskim, premda je Mljet kroz sve to vrijeme dio nemanjićke države, dakle potpada pod posve drugu jurisdikciju nego Lastovo. U tom mišljenju utvrđuje nas još i činjenica, što istoga dana, kad je stvoren mljetski statut, t. j. 24. septembra 1345., opat mljetskoga manastira oslobada (zar svojom inicijativom?) stanovnike otoka od svih daća i servituta manastiru. (Cod. XI. p. 231.). Bit će da je tada osnovana i mljetska univerzija, jer se kod pomnjivoga čitanja statuta može razabrati, da prije toga nije bilo na otoku jedinstvene uprave, nego da je svako selo za se biralo svoje suce i starješine. (Upor. u statutu cap. LIX. — Wenzel: Beiträge zur Quellenkunde der dalmatinischen Rechtsgeschichte im Mittel-

otoku svoga kneza,¹¹ a vlast opatova ostaje tek u okviru crkvenoga dostojanstvenika. Da se očuva šuma, različitim se odredbama puku oteščava stočarstvo,¹² pa se otočani sve više prihvaćaju zemljoradnje, što im je sve do danas ostala glavno zanimanje. S vremenom su se otočani počeli baviti ribanjem, ali i ako su danas mljetski ribari zbog svoje vrsnoće poznati u čitavom dubrovačkom kraju, to se ipak još i danas može opaziti, kako im je ribanje tek neko sporedno zanimanje, dok im je glavna pažnje i čitav način života vezan uza zemlju.

Petstogodišnja mirna dubrovačka vladavina petrificirala je životne forme. Pod njenom upravom nije doduše na otoku bilo bijede, ali nije bilo ni velikoga bogatstva, život je tekao mirno, običaji su se kanonizirali, a kako nije bilo zamašnijih migracija s kraja, nedostajalo je novih jačih impulza, što bi u ovaj sređeni život unijeli novih poriva.

OPIS NOŠNJE. Starinsko odijelo zadržalo se na Mljetu isključivo za žensku nošnju, dok su muški beziznimno odjeveni građanski. Muško se domaće ruho pobacilo pred neko 70 godina, pa ga još i mlađa generacija dobro pamti, a glavni se dijelovi mogu naći gdjegdje po kućama. Pa i od žena mlađe se više ne odijevaju na starinsku, promjena nošnje u punom je zamahu.

Starinsko žensko ruho, ili kako se cjelovito u pravilu zove *gunj*, veoma je skladno. Uz bijelo platno preteže tamno-crvena boja vunene raše, osim maloga veza i priproste čipke na škufiji nema više ručnog rada; nema ni mnogo sitnoga uresa, ali neobično skladna ravnoteža između zagasitoga toplog tona tamnocrvene suknje i hladne bjeline košulje te čiste linije starodavnog kroja i klasični nabori bijele krpe na glavi, daju čitavoj slici dojam jednostavne monumentalne harmonije.

Glavni dio *ženskoga ruha* jest *gunj*. I ako se cijelo ruho tako zove, *gunj* u užem smislu riječi jest onaj dio ruha, što prekriva donji dio tijela od pasa do tla, dakle suknja. *Gunj* je izrađen od vunene tkanine, *raše*, izatkane kod kuće. U djevojaka i žena pa i postarijih, svaгда je

alter — Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen, Bd. II. 1849.), i jednako kao što i u ostaloj nemanjičkoj državi sačinjavalo jednu administrativnu jedinicu. Konačno valja istaći, da je posebnom uredbom u statutu određeno na Mljetu svetkovanje blađdana sv. Vlaha, zaštitnika i parca dubrovačkoga.

¹⁰ Upor. Liber Statutorum civitatis Ragusii, Lib. I. cap. XV. p. 11. u redak. Bogišić-Jireček.

¹¹ Mon. Rag. II. p. 33., III. p. 92. i V. p. 5.

¹² Stat. Meledae cap. XVII., XVIII., XLIX. a osobito XLVII. — Kasnije su odredbe za očuvanje šume još znatno pooštrene; tako u Reformacijama statutu od 1774. (Cap. XI., XII., XV., XVII. i XXIII.), što se nalaze kao rukopis pod naslovom: Consulta a Meleda, u biblioteci Male Braće u Dubrovniku (Sign. 728.), te u aktima mljetske kancelarije (Vendite, Diversa, Testamenti), što se čuvaju u državnom arhivu u Dubrovniku.

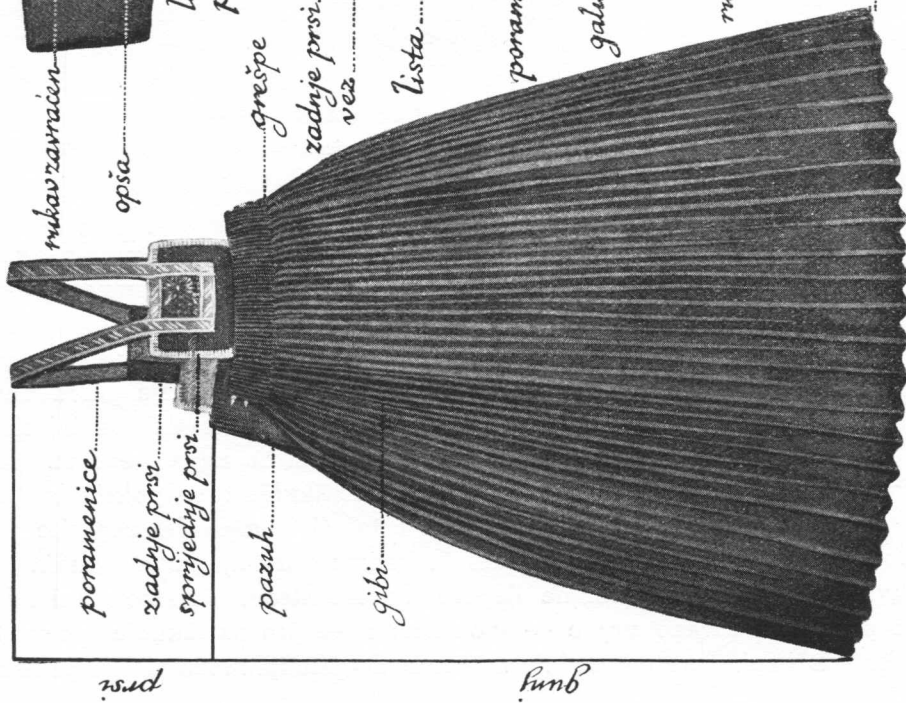
crvene boje, jedne posve stalne tamne nijanse. Udovički je gunj redovno crn. Gunj je sastavljen od dva komada raše. Živi kraj (ivica) jednog i drugoga dijela sašiven je postrance, ali tako da u pasu ostaje s jedne i druge strane cca 20 cm nesastavljeno. To je pazuh (plural pazusi). U struku gunj je nabran u grešpe od kojih se čitavom dužinom gunja nižu sitni nabori, gibi, gibići. Gornji mrtvi kraj nad grešpama nije obrubljen, a donji podvijen je u rub. Ispod gunja za hladnoga vremena nose suknju. Suknja je danas izrađena obično od kupovne tanje šarene tkanine. Gunj se odijeva preko glave na košulju, te prije nego što se opaše, sav teret teškoga vunenog odijela visi na ramenima. Gunj na ramenima drže prsi.

Prsi su dvije četverokutne pločice od krutoga materijala, prišivene uz gornji dio gunja nad grešpama; jedna veća nakićenija (stranica cca 15 cm), sprijeda na prsima, druga manja na leđima, slabije urešena, sastavljena je od dva dijela. Prednji taj četverokut zovu sprijednje prsi, a stražnji, onaj na leđima, zadnje ili stragne prsi. Sprijednje i zadnje prsi spojene su dvjema poramenicama. Da prsi stoje kruto uzimlje se kao podloga čvrsta ljepenka, pa je se obloži finim gradskim suknom otvorene crvene boje, skarletom. Na sprijednje prsi stavi se u sredini lista, po kakav cvijet, uzorak izrezan iz kupovne svile, a sve se opšije kupovnom zlatnom rojtom, galunom, ali tako da skarlet proviruje. Sve četiri stranice obrube se vezom od svilenih niti. Podlogu poramenicama čini crvena kupovna vrpca, kurdeljica, a opšivene su poramenice također galunom. Kod udovica prsi i poramenice mrkih su boja, crne sa nešto tamnozeleno ili modre boje.

Gornji je dio tijela odjeven košuljom. Danas svaku košulju, i onu za svagdanji rad kao i za blagdane šiju od tvorničke tanke pamučne tkanine, uvijek bijele. Košulja je kratka, siže nešto niže pojasa tako, da njen donji rub nikad ne izviruje ispod prsiju. Rukavi su svagda dugi, ravno prišiveni i uz košulju sastavljeni laticom. Svršavaju uskom oburlicom, što se kopča malim pucetom, a nose ih tako, da oburlicu dignu do ispod lakta, te široki rukav bogato pada u lijepim naborima. Oko vrata se uzan kolariprez, gib od košulje, kopča pucima. Stare žene nemaju na rukavima oburlice, nego je u njih rukav ravan, široko otvoren, bez puceta i zavraćen, a isto tako nemaju puceta ni na kolaru, već prerez na košulji zatvaraju iglom.

Kad se zaodjene gunj na košulju, pridrži se oko struka pasom. Pas je širok cca 4 cm, dug cca 2 m, tkan od domaće vune, omaštene različitim bojama, od kojih glavni ton daje svijetlocrvena i zatvoreno žuta. Šare na pasu ne zovu naročitim nazivima, tek crni rub uza dužinu pasa zovu obrvice. Na jednom i na drugom kraju pas svršava dijelom skar-

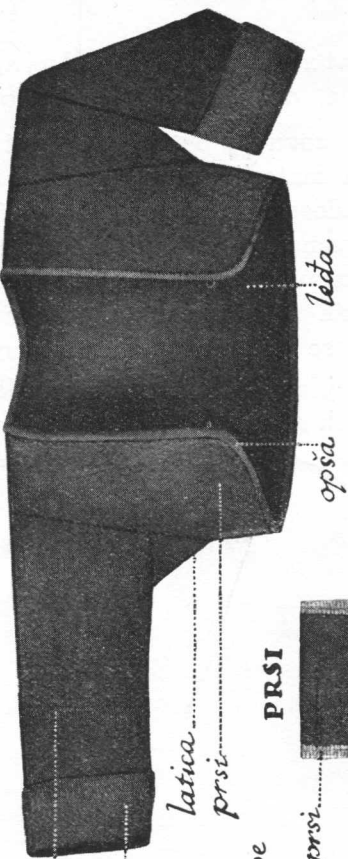
GUNJ OD RAŠE ČRLJENE

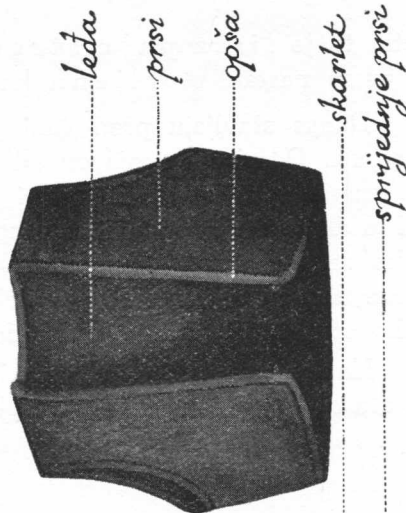
isud

kumb

JAKETA

BREZRIUKAMNICA

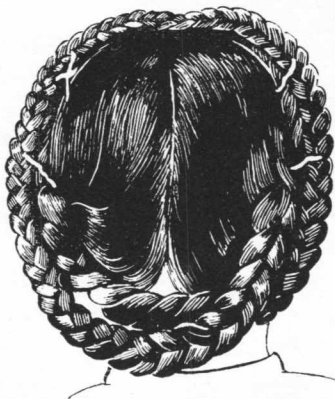

Dijelovi mljetskoga ženskoga ruha. — Parties du costume féminin de Mliét. — Izradila Zdenka Sertić.

leta, to je lista pasu stragna i lista pasu sprijednja, uz koju se nastavlja crljena kurdeljica, da se njome veže pas.

Danas stavljaju pred gunj pregaču, a zovu je ogrnjač ili *traversa*. Ogrnjač je sašiven od kupovnoga materijala, obično kambrika za pranje, različito šarenog. Još pred kojih desetak godina pazile su žene na to da šare na pregači budu uglavnom crvene i u vertikalnim prugama, tako da se ogrnjač dovoljno skladno prisastavljao gunju. Sada se često može naći kako sajamsko šarenilo šablonskih tkanina neukusno nagrđuje ruho, stilski cjelovito. Starije žene pamte da se prije nije znalo za ogrnjač.

Kosu nose žene i djevojke jednako, t. j. razdijele je posrijed glave, spletu otraga niže ušiju u dvije pletenice te ih dignu na tjeme. To se kaže oplest kosu i zaviti je u pletenice. U djevojaka glava je

Crtež Zdenka Sertić

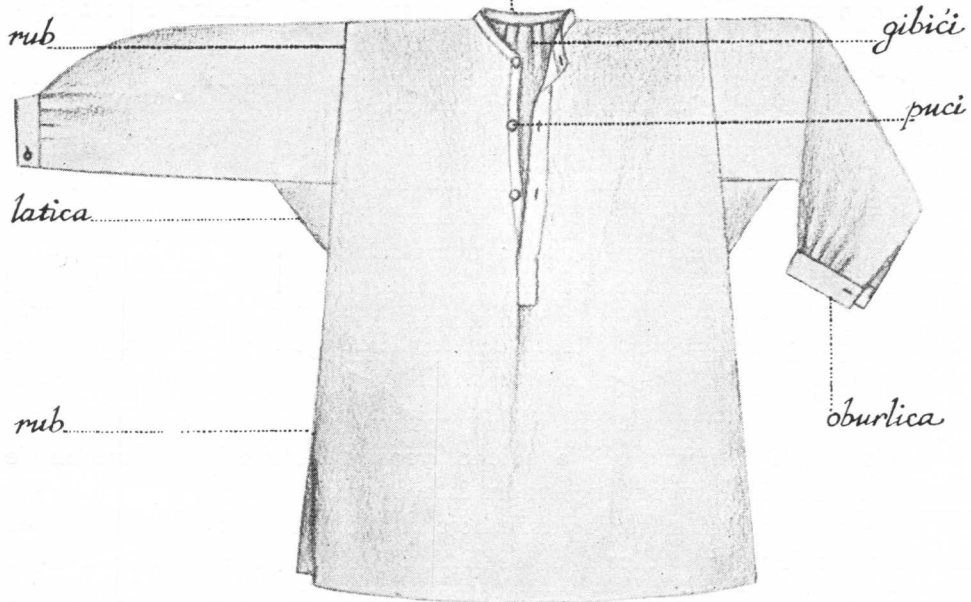
Kose zavite u pletenice.

Coiffure en tresses.

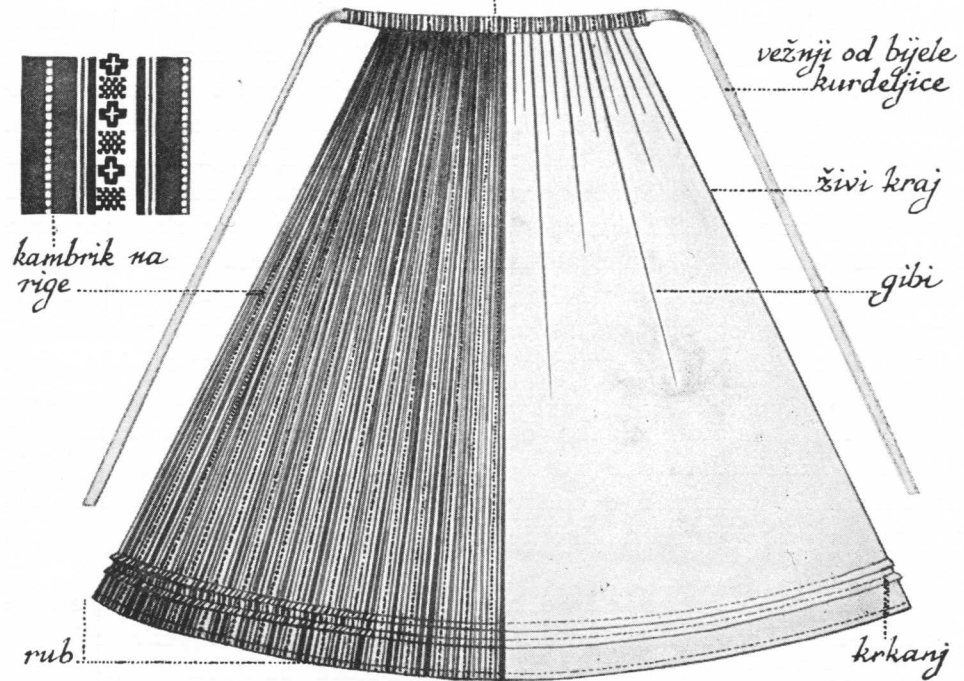
otkrita, osim što je kod rada za jakog sunca ili na vjetru pokrivaju *facolom*. Udate žene pokrivaju glavu *škufijom*, a kad izlaze na dvor stavljaju preko *škufije* bijelu *krpu*.

Škufija je bijela okrugla kapa, urešena *vezom i tračkom*, a stavlja se povisoko povrh čela na kosu, tako da okružuje glavu poput kakove krune. Kako crveni *vez* u vidu trokuta još naglašava taj oblik, a crvena svilena *vrpca — kordun* — kojom se kapa veže uz glavu pravilno obrubljuje bijelo platno, to je uistinu *škufija* osim pokrivala glave i veoma lijep nakit. Obrazu pravilnih crta, čistoga ovala, zagasite puti, tamnih očiju i bogatih kosa, kakav je većinom u *Mljetkinja*, *škufija* daje okvir dostojan njine ozbiljne ljepote. Suviše strogu čvrstoću linija kao da prekidaju crvene *vrpce — korduni*, — što sa *škufije* postrance jednim intimnim kretom padaju na rame. Da *škufija* može stajati povisoko

KOŠULJA
kolar

OGRNJAČ [TRAVERSAJ]
kolaric

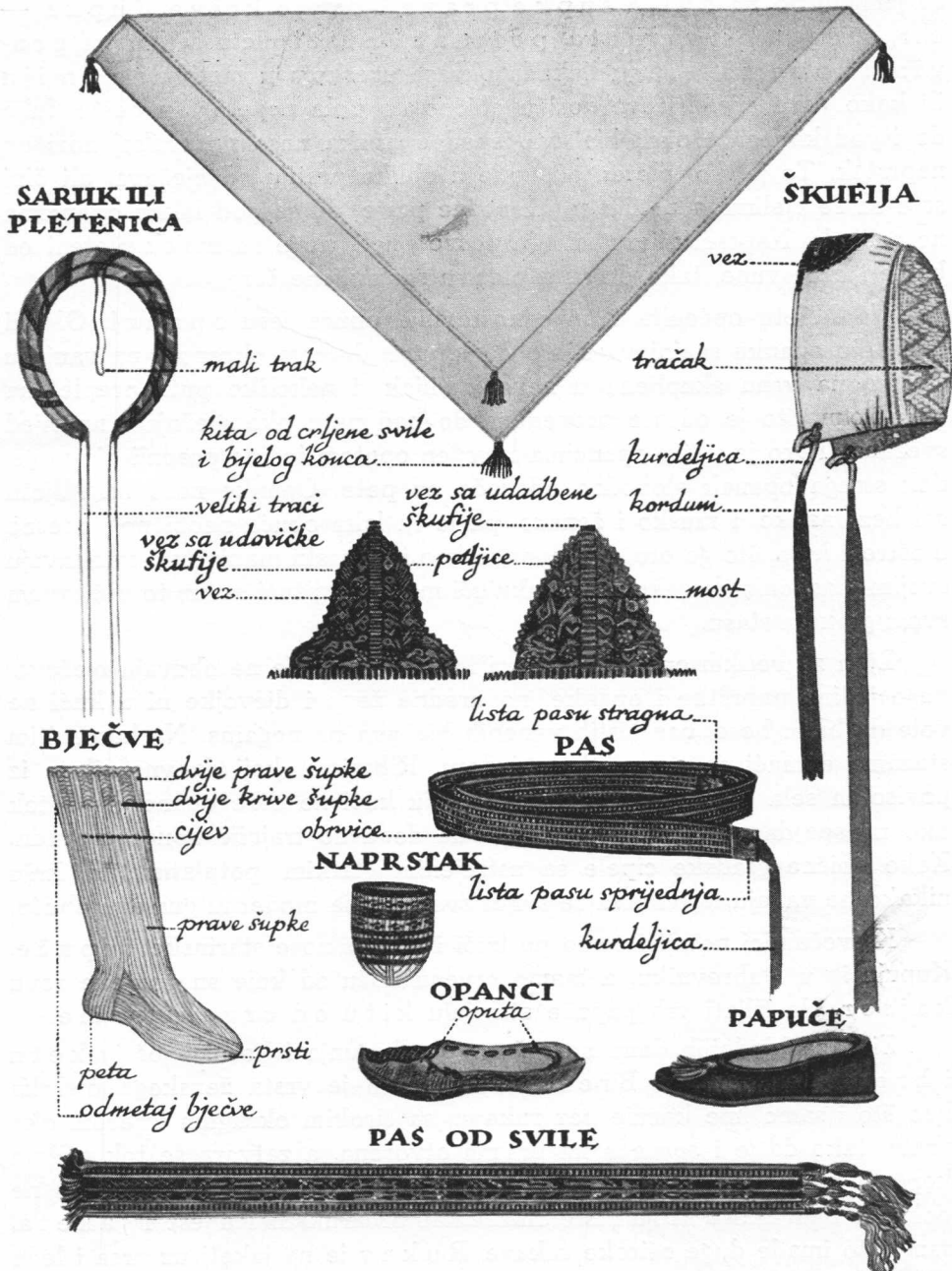
Dijelovi mljetskoga ženskoga ruha. — Parties du costume féminin de Mliét.
Izradila Zdenka Sertić.

nad čelom stavlja se pod nju na glavu pletenica (čuže se i s aruk, no mnogo rjeđe). To je kao vijenac od kakove tanje tkanine, čvrsto ispunjen vunom ili pamukom — b u m b a k o m. Sprijeda odebeo i nadignut, na potiljku nije sastavljen, nego se dva kraka nastavljaju t r a c i m a, kojima se pletenica veže na kosu. Povrh pletenice dolazi bijela kapa — š k u f i j a n a v e z e n a. Ta je kapa sastavljena od dva pravokutna komada tankoga bijelog platna (širina cca 15 cm, dužina cca 22 cm), od kojih je svaki dio napose izvezen u simetrično stavljenim, unutaršnjim gornjim uglovima v e z o m u obliku pravokutnoga trokuta (visine cca 12 cm). Ovako ukrašena ta se dva pravokutnika sastave pri samom vezu, ali ne šivanjem nego opet vezom i to nizom paralelnih bodova u obliku osmice. Ta dva paralelna vezena pravca teku od ruba do vrha škufije i čine njenu sredinu. To je m o s t, m o s t i ć. U v e z u je jednostavnim bodovima gusto ispunjena sva ploha trokuta. Uzorak predstavlja viticu s cvjetovima i listićima, ali je obično veoma degeneriran. Izrađen je većinom domaćom svilom, uglavnom iste otvorene crvene boje, kao što je skarlet na prsima, a tek još dvije boje malko tu i tamo umetnute u vez naglašuju cvjetne zvjezdice i ovale listića. To su temeljna žuta i topla tamnomodra ili namjesto nje nešto otvorenija zelena. Na zatiljku škufiju zatvara čipka, — t r a č a k (mnogo rjeđe r e k a m). To je četverokut (cca 8 cm širine, 12—18 visine) položen po visini. T r a č a k s e p l e t e n a j e d n u i g l u o d b u m b a k a. Obično je to gruba radnja, kojoj geometrijski uzorak predstavlja kakovu varijaciju meandra. Škufija se uz glavu veže svilenim vrpčama (cca 3 cm širine, cca 1 m dužine) iste crvene boje kao i vez i skarlet, i to tako, da ravna vrpca okružuje čitavu glavu, pokriva rub škufije, a traci njeni vežu se iza lijevoga uha i najčešće na toj strani padaju postrance na rame. U udovica vez je na škufiji svagda izrađen od crne svile ili bumbaka, diskretno ukrašen s malo tamnozeleno ili posve tamne modre boje, a i kordun je prvo vrijeme udovanja crn, a kasnije obično zelen. Preko škufije prebačena je k r p a s k i t a m a. Krpa je svagda od bijeloga tankoga kupovnog platna, kvadrat sa stranicom od cca 80 cm, s k i t o m o d c r v e n e s v i l e i n e š t o b i j e l o g a k o n c a n a s v a k o m v r h u. Previja se u dijagonalu, pa se kao dvostruki trokut stavlja na škufiju tako, da sredina krpe čini vrh uzdignut nad vezom na škufiji, dvostruki ugaon pokriva pleća, a dvije strane padaju postrance niz prsa. Krpu obično nose otvorenu, rijetko je ubradaju a nikad je ne pribadaju na škufiju. Krpa u starijih žena i udovica nema kita.

Noge se obuvaju u b j e č v e, n a p r s t k e i o p a n k e, ili u b j e č v e i p a p u č e. Bječve pletu žene od bijele vune ili vune miješane s b u m b a k o m. Vunu priređuju žene kod kuće, dok bumbak kupuju u trgovinama u Dubrovniku. Pletu se bječve na pet igala, za-

KRPA S KITAMA

Dijelovi mljetskoga ženskoga ruha. — Parties du costume féminin de Mliet. Izradila Zdenka Sertić.

počevši od otvora prema prstima. Najgornji dio bječve, o d m e t a j, plete se izmjenično na dvije šupke prave i dvije krive (šupka — oko, očica), a cijev, peta, potplat i prsti pletu se samim pravim šupkama. Cijev gdjekada ukrase uzorkom u pletivu na zmiju ili kako drugačije. Bječve dosižu obično do pola noge ili su nešto dulje do ispod koljena. Povrh bječava ispod opanaka nose na svakoj nozi po naprstak. To je dio, pleten od vune u obliku prstiju od bječava, ali čini sam za se cjelinu, a natiče se na nožne prste, da se pod lakim opancima ne ozlijede. Naprstci nijesu nikada posve bijeli, nego su uvijek pleteni od bijele i crne vune, tako da su u pletivu sastavljene šare.

Na Mljetu općenita i najjednostavnija obuća jesu opanci. Glavni donji dio opanka sačinjava sirova koža, dlakom okrenuta na vanjsku stranu, na vrhu skupljena u nevelik šiljak, i nekoliko puta prepletена oputom, što je odavle provedena do nad petu oko gležnja i naprijed svezana. Tako je u tim opancima utvrđen oputom jedino prednji dio noge, dok straža opanak slobodno odskače od pete. Opanke nose na Mljetu svi bez razlike, i muško i žensko, pa je ta laka obuća neobično podesna u oštrom kršu, što ga otočani jednako kao i dinarski planinštaci svladavaju svojim elastičnim korakom poskakujući malko i njišući se uz to u čitavom svom gipkom stasu.

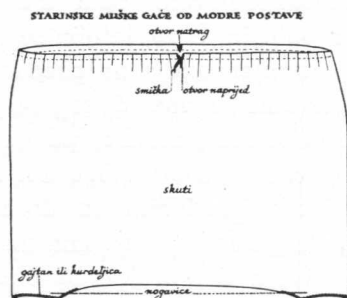
Ljeti za velikih omara muškarci i neke ženskinje ne obuvaju bječava, nego jedino naprstke i opanke, no uredne žene i djevojke ni u kući ne vole da budu bose, bez čistih vunениh bječava na nogama. Na kamenitim stazama domaći se opanci brzo izderu. Ribarima, koji dnevno silaze iz povisokih sela do mora i opet se vraćaju kući ne drže opanci nego tek oko mjesec dana. Zato ljudi nastoje, da dođu do trajnije obuće u gradu. Kako obične gradske cipele sa ustrojenim glatkim potplatima u kršu nikako ne valjaju, privikava se svijet sve više na modernu gumenu obuću.

K svečanijoj nošnji i često po kući žene još nose starinske papuče. Kupuju ih u Dubrovniku, a tamno crvenu kožu od koje su građene zovu kajser. Na šiljati vrh papuče stavljaju kitu od crvene svile.

Zimi za hladnijih dana nose žene povrh gunja i košulje još jaketu i brezrukamnicu. Brezrukamnica je vrsta ženskoga prsluka kao što i samo ime kazuje bez rukava, sa širokim okruglim izrezom oko vrata, tako da je i sprijeda na prsima otvorena, a zatvara se tek malom kopčom na dnu nad pojasom. Kratka je, dosiže do pasa, te pas sam ne pokriva. Jednako kroja i iste dužine kao brezrukamnica jest i jaketa, samo što imade duže oširoke rukave. Rukav je na jaketi uz prsa i leđa prisastavljen kvadratnom laticom. Obično je rukav tako dug, da ga se povrh ručnoга zgloba posunovrati. Tada se kaže rukav je zavrćen. Brezrukamnica i jaketa izrađene su od crne domaće raše, te ni

starije žene ne pamte da bi se ikad nosile crvene ili koje druge boje osim crne. Jaketa je obično podstavljena o p š o m od modroga kupovnog satena, što se ističe na zavrćenom rukavu.

Kod svečanijeg odijela, naročito za r u h o o d u d a d b e, gunj, prsi i poramenice posve su jednake kao kod svakidanje nošnje, kako je već opisano. Košulja je krojem jednaka, tek je obično izrađena od boljega platna, a rukavi su široki bez oburlice i ukrašeni lijepom čipkom, t r a č k o m (širokim cca 15 cm), što proviruje ispod rukava jakete. Nekad je košulja od udadbenoga ruha bila izatkana od d o m a ć e s v i l e. Danas se svilenu košulju na čitavom otoku rijetko gdje nađe, tek gdje koja starica čuva je u svojoj skrinji kao spomen od mladosti. I škufija je jednaka kao u svakidašnjeg ruha, tek je za vez odabrana mekanija i ljepša svila, a korduni su mnogo dulji, tako da s ramena padaju do pojasa. Krpa od

Crtež Tereza Paulić

Starinske muške gaće.

Caleçons d'homme anciens.

udadbe ima na sve četiri strane širok tračak, uz to je često p r o g a s t a n a, t. j. ukrašena šupljim rubom. Kao i košulja tako i škufija i krpa bijahu nekad od domaće svile.

Najljepši je ukras ruhu od udadbe p a s o d s v i l e. Širok 8 cm, dugačak 110 cm, izatkan je od domaće svile u dvije boje: veoma finoj toploj zatvoreno-ružičastoj (tamna nijansa bois de rose) i jednako jakom tonu nježno zelene (rezeda). Ornamentat je stilizovan, sastavljen od pravilnih malih kvadrata izmjenično od obiju boja, pa se tako glavni element, stablo života, razvio u odnosne geometrijske derivate. Takav pas nema krajeve od drugoga materijala niti kurdeljice za vezanje, nego je na jednom kraju svila skupljena u podugačku kitnjastu resu (cca 12 cm). Ti su starinski pasovi vanredno otmjeni i izradbom i materijalom, ali ih više ne nose. Čuva ih još gdje tko kao starinu.

Jaketa je sastavni dio udadbenoga ruha. Istoga je kroja kao i obična, ali je izrađena od fine s v i l e (gradskoga sukna) crne ili posve tamno-

modre boje. Obrubljena je zelenim kordunom, a opša (podstava) od kupovne je svile sa šarenim prugama, kako se vidi na završenu rukavu.

Brezrukamnicu uz ruho od udadbe ne stavljaju. Ogrnjač, bječve i pa juče jednake su, kako je već opisano. Čitavo je udadbeno ruho još bogato ukrašeno crvenim kordunima od svile.

Mljetkinje se danas malo kite zlatom. Osim što žene vješaju u uši naušnice, — rećine, — i što nose prsten na ruci, drugi nakit gotovo i ne poznaju. Naušnice su stalnoga oblika od dva ili tri pozlaćena obručica, od kojih je vanjski promjer najvećega cca 3 cm. Kupuju ih u Dubrovniku. Djevojke ne nose na sebi zlata. Staviti zlato na djevojku, danas je stajaća fraza, a znači isto što i vjeriti djevojku. Još do nedavno djevojke su i žene nosile oko vrata koraj crljeni na trinizu, ali sad ni to nije u običaju. U zavjetnim se crkvama u Babinu Polju i Koritima, čuva nakit, sakupljen ovdje od predašnjih vremena. Uz mnoštvo baroknoga prstenja, zlatnog i pozlaćenog sa pečatnim kamenjem od tirkiza, karneola ili sa starinskim gemama, pa uz hercegovačke burme i tipične naušnice, pretežu ogrlice od crvenoga koralja, sa krupnim zrnjem, — senjalima, — većinom izrađenim od drva te pozlaćenim ili, na ljepšim egzemplarima, od filigrana. O nizovima vise krstići, zlatni ili mjeđeni. Sav je taj nakit većinom šablonska barokna radnja dubrovačkih majstora, određena za seljačkoga kupca. Jedino u Koritima u crkvi Marije od Brda o baroknoj slici visi lijep nakit jedne građanske, biserne naušnice i ogrlica s nježnim filigranskim zrnjem, porodični nakit, što ga je sredinom 19. stoljeća ovoj crkvi darovala posljednja od mljetske grane roda Ucellini-Škapić.

Od muške starinske nošnje može se još gdje god po kućama naći po koji dio. Još do pred Veliki rat bilo je i čitavih odijela, ali ih je mladarija izderala oblačeći ih za vrijeme karnevala.

Pamte, da su ranije muški nosili široke modre gaće. Jedan takav primjerak čuvaju u kući Ivana Dabelića u Babinu Polju. To su veoma široke gaće, sašivene od modre postave (domaćega grubog platna). Kroj im je jednostavan. Uglavnom to je četverokut od cca 80 cm dužine (od pasa do ispod koljena) i preko 2 metra širine. Šavovi su sprijeda i straga, na bokovima su u jednom komadu, a isto tako i dolje, no tako, da su uske nogavice za nekoliko centimetara dulje od donjega šava, te se usko priljubljuju uz nogu odmah ispod koljena. U gornjem je rubu provučena uzica, — smička, — kojom se gaće povezuju oko pasa. Tako čine jednolike nabore oko čitavog tijela, a među nogama nabrani širok dio zovu skuti. Tradicija još spominje, da su se na Mljetu

nosile uske duge gaće, i to ili bijele od domaćega sukna ili modre od robe zvane matolika. Ta se modra roba općenito udomaćila na otoku, kad su je mornari, vraćajući se sa svojih plovidaba, kući donosili. Starije takove duge gaće, kažu, da su se kopčale na boke,

Foto B. Gušić

Žena pod škufijom i pod krpom.

Femme coiffée de »škufia« et de »krpa« (= mouchoir de tête)

t. j. u ingvinalnom predjelu, dok su novije već imale raspoređene naprijed u sredini, — na bravice, — kako se i sad nose. Muška je košulja, pamte stariji, bila od bumbaka, što su ga žene same izatkale. Krojem je bila široka, dugih rukava, no rukavi nijesu imali obron, orukvicu, ni puceta, nego su ravni i široki padali niz ruku. Ni oko vrata nije se ko-

šulja kopčala pucetima, nego se vezala. Sezala je ispod pasa, a nosili su je svagda u gaćama. Starinski jedan pas, kakovim su se opisivale široke modre gaće, čuvaju također u kući Ivana Dabelića u Babinu Polju. To je šal cca 60 cm širine, preko 3 metra dužine, tako da se oko pojasa može i do pet, šest puta zaviti. Izatkan je od tankoga bijeloga bumbaka s nešto utkanih crvenih niti i s kratkim resama na oba kraja. Takav bi se pas omotao oko tijela, pa bi se krajevi podmetnuli i prebacili tako, da bi rese visjele na lijevom boku. Starci kažu, da su se prije ovakih bijelih pasova nosili jednako široki i dugi mekani pasovi od crne ili crvene domaće vune sa podugačkim resama, a zatim da su još donosili tako zvane malteske i levantinske pasove, što bi ih kupovali najčešće u Carigradu.

Muški bi još odijevali i jaketu, kratku do pasa s dugim rukavima, što se, kako se čini prema pričanju, na prsima nije tijesno sapinjala. Izrađivale bi je žene same od crne domaće raše. U kući Ivana Dabelića u Babinu Polju imaju i jednu starinsku mušku kapu. To je pravilna okrugla mekana kapa, frigijskoga tipa, visoka kojih 30 cm, izrađena od tamnocrvenog pusta sa bogatom crnom svilenom kitom na vrhu, što bi padala niz pleća ili na rame. Vele, da su nekad na Mljetu nosili hercegovačke crvenkape, ali toga ni starci nijesu vidjeli sami, nego znadu prema kazivanju svojih starijih. Ljudi, kojima je sada oko 80 godina pamte, da su za njihovoga djetinjstva bile u običaju t. zv. malteske kape, što su ih mornari donosili iz svijeta. Te kape nijesu imale nikakvooga otvora, nego su bile dvostruke i ujednom, a obojene su bile po pola, jedna pola modro, druga crveno. Kad bi se htjelo takovu kapu staviti na glavu, zavrnila bi se jedna pola u drugu, pa bi onda kapa bila modra ili crvena, već prema tomu, koju bi polu izvrnuli na vanjsku stranu.

ANALIZA. KOŠULJA. Primarno žensko ruho na Balkanskom poluostrvu jest duga košulja. U svom klasičnom obliku živi ona u dinarskim planinama, gdje je zovu jednostavnim nazivom košulja, ili u opreci prema mnogo mladoj kratkoj košulji, — košulja sa skutima, košulja poskutana. Dinarska košulja poskutana izrađena od grubog domaće platna, seže od ramena i vrata do gležanja u jednoj ravnoj liniji. Ravni rukavi sastavljeni s košuljom bez ikakove laticе, svagda su dugi, do ispod lakta, a ispod njih na stranama košulje ostavljene su do pasa otvorene promaje ili pazusi. Na skutima obično su otvorena po četiri proreza, da olakšaju korak. U krajevima, gdje je poskutana košulja dominantna, sačinjava ona često ljeti jedino žensko odijelo. U tom slučaju pas pridržava uz tijelo obje promaje.

Duga šivana košulja javlja se istorijski datirana u Rimu u II. stoljeću naše ere.¹³ Značajno je, da se svojim domaćim imenom dalmatika javlja upravo u onoj kulturnoj epohi, kad barbarske do onda latentne snage po-

Foto G. Gušić

*Dvije žene i djevojka.
Deux femmes et une jeune fille.*

činju da infiltriraju klasični svijet, donoseći mu nove ideje i svježije porive. Čini se, da A. Haberlandt nije daleko od istine, kad dalmatiku kao barbarsko ruho stavlja u antitezu prema klasičnoj nešivanoj južnjačkoj

¹³ Marquardt: Das Privatleben der Römer. Handbuch der Römischen Altertümer Bd. II. p. 523.; Braun: Die liturgische Gewandung p. 299.

nošnji.¹⁴ Ipak držim, da Haberlandt-ova definicija duge košulje kao »nor-discher Typus« nije precizno odabrana. Danas se u nauci naziv nordijski daje pojmovima, kojima se porijetlo može pratiti u Alpe ili čak još sjevernije. A dalmatika, kako joj samo ime kazuje, ulazi u civilizaciju iz Dalmacije, dakle joj postojbinu moramo tražiti na Balkanskom poluotoku, gdje i danas živi. Bilo bi dakle mnogo točnije poskutanu košulju odrediti kao balkanski tip.

Sam naziv košulja praslavenski je,¹⁵ no treba ga dovesti u vezu sa srednjelatinskim *casula*, dotično derivatima ove riječi.¹⁶ Svakako naziv košulja nije na Balkanski poluotok dopro tekar sa liturgičkom kazulom. U tom bi slučaju naime naziv košulja bio bitno vezan uz pojam gornjeća odijela, kao što je to misna kazula latinske crkve, što međutim košulja nikad ne znači. Košulja je u Južnih Slovena ruho, što pokriva samo tijelo, te odgovara pojmu intime, *indule*, dakle liturgičke albe.

U trećem stoljeću naše ere dalmatika u Rimu sve više ulazi u običaj kao nošnja muška i ženska.¹⁷ Muška je dalmatika u Rimu isprva kraća nego u žena, ali u kasnije doba jedna i druga sežu obično do tla. Bitna su oznaka dalmatike rukavi, koji su sad uži ili širi, sad dulji ili kraći, ali što svagda sežu ispod lakti. Takova dalmatika izrađivala se u Rimu iz različite tkanine. Najčešće je kao materijal za njenu izradbu služilo platno, ali se izrađivala i od vune te svile i polusvile.

Kako se u rimskom životu dalmatika kao sekundarna nošnja kombinovala s tunikom, što se međutim već i sama razvila u mnogo varijacija, to je dalmatika postala gornjim ruhom, na koje se međutim još izvan kuće stavljao ogrtač.¹⁸ Prava rimska tunika bez rukava sad već predstavlja donje ruho, što neposredno pokriva samo tijelo.

U Bizantu, u toj velebnoj rezultanti antike i prabalkanskih elemenata, duga košulja općenita je nošnja ženskoga svijeta. Tu ona predstavlja glavno ruho, preko kojega se još ogrée plašt različitoga kroja i oblika. Tako je na ravenskom mozaiku¹⁹ carica Teodora odjevena u dugu svijetlu košulju dugih rukava, što neopasana s ramena pada ravno do tla. Ukra-

¹⁴ A. Haberlandt: *Volkskunst der Balkanländer* p. 40.

¹⁵ Akad. Rj. s. v. košulja.

¹⁶ Braun o. c. p. 154., a naročito p. 155., gdje u noti br. 3 upozorava na staronjemački naziv *hachul*, *hakul*, za kazulu. Njemačka složenica *Messhachul* posve odgovara duhu našega izraza misna košulja, što ne znači kazulu nego albu ili roketu.

¹⁷) Upor. Mommsen-Blümner: *Der Maximaltarif des Diocletian* p. 150. i dalje i p. 170.

¹⁸ Upor. kipove edila na Kapitolu u Rimu, koji su preko dalmatike prebacili togu, pa sliku konzula Felixa na njegovom diptihu. Braun o. c. p. 300 i 301.

¹⁹ Upor. sliku u djelu Diehl: *Justinien* p. 64.

šena je caričina haljina, koliko se ispod velikoga plašta može razabrati, na rubu te uz proreze na skutima bordurom sa cvjetnim ornamentom. I dvorjanke caričine nose ispod plašta dugo odijelo jednostavnoga kroja. Ona dvorjanka što stoji odmah prva do carice ima na tamnom odijelu dva

Foto B. Gušić

Prelja.
Fileuse.

paralelna duga traka, jednako kao clavis liturگیčke dalmatike. Haljina druge dvorjanke ima na skutima nakit u obliku medaljona, a treća dvorjanka široku borduru na donjem rubu i još kvadratične parure. Poskutana košulja, proživljuje tako u srednjem vijeku kao gospodsko ruho duđu evoluciju. Izrađuje se od finoga materijala, najčešće svile, u

živim bojama; bogato je ukrašena vezom, što se stavlja ili kao bordure ili kao parure na sva mjesta izložena pogledu.

Paralelno razvoju teškoga gornjega odijela, na košulji se sve više kite rukavi i prsa, često izradjeni od finijeg materijala nego skuti, i bogato optočena i navezena zlatom. Ovako profinjena, vraća se poskutana košulja iz velikaških dvorova natrag u puk, da se bogata i veoma otmjena konzervira u seljačkoj nošnji.²⁰

Tako je τὸ ποκάμισο svečana ženska nošnja otoka Skira,²¹ prekrasna duga košulja, kojoj je gornji dio ἡ χρυσή obično druge življe boje nego li bijeli skuti — ἡ σκούτα — i bogato navezen zlatom. Da je takovih košulja od dvije tkanine bilo u našeg naroda, svjedoči narodna pjesma, u kojoj se i inače često čuje za košulju od zlata,²² košulju zlatom vezenu ili zlatom tkanu.²³ Takova košulja od zlata posvema odgovara grčkoj hrizi.

Današnja mljetska ženska košulja stoji prema starom tipu duge košulje u direktnom odnosu jedino po tom, što jedna i druga pokrivaju samo tijelo bez ikakvoga drugog rublja. I rukav mljetske košulje, do nedavna ravan i široko otvoren, stare je forme.²⁴ Ali za različitu provenijenciju obiju košulja dokazuje prije svega to, što je današnja košulja mnogo kraća, te se prema tome ne može ni zamisliti kao samostalno ruho, nego dolazi jedino u kombinaciji s još jednim odijelom; a onda govore za to još i neke sitne razlike u kroju. Tako je latica uz današnju mljetsku košulju bitno vezana, dok se košulji sa skutima dodaje tek u nekim sekundarnim varijantama, a sitni nabori na šiji pod ovratnikom mljetske košulje upućuju, da im je postanak u tankoj i podatnoj tkanini.

Kako otok Mljet čitavim životom svojim čini sastavnu cjelinu sa balkanskim tlom, pretpostavljali bismo, da je na Mljetu ranije morala vladati duga ženska košulja, i ako joj danas ni u nošnji ni u usmenoj tradiciji ne možemo naći traga. Brojni pisani spomenici, što na Mljetu sve do konca 18. stoljeća govore o košulji sa skutima kao bitnom dijelu ženske opreme, dokazuju ovu našu tvrdnju. Najranije naše vijesti o ženskoj košulji na Mljetu potiču iz početka 16. stoljeća. Tu se u inventarima navode camise,²⁵ camixe,²⁶ dakle košulje bez potanje oznake, kakove su. To je bez sumnje duga košulja, a nema posebnoga naziva, jer se ne

²⁰ Millet: L'ancien art serbe, Paris 1919., fig. 15.

²¹ Ἀγγελικῆς Κατσημυγῆλης: Ἑλληνικὰ λαϊκὰ τέχνη. Σκύρος — Ἀθήναι, — 1925. — pag. 64. dalje.

²² »Na njeg meće tananu košulju, do pojasa od čistoga zlata, od pojasa od bijele svile« — Vuk Nar. Pj. II. p. 138 br. 29 Ženidba Dušanova stih 183—184.

²³ Vidi mnoge primjere u Akad. Rj. s. v. košulja c — bb).

²⁴ Upor. sliku u djelu: Das was verschwindet p. 60.

²⁵ »camise di dona« u inventaru od 30. augusta 1500. (fasc. 1499—1522).

²⁶ »item di camixe« u inventaru od 3. septembra 1556. (Diversa 1547—1561).

osjeća za to nikakova potreba. Čuli smo, da se i u Dinaridama skuti kod duge košulje označuju samo u antitezi prema kratkoj košulji. Tek onda, kad postrenesansna kratka košulja, kombinovana s gornjim odijelom postaje i na Mljetu sve češćom, nastaje potreba, da se posebno istakne jedna vrsta pored druge. Na Mljetu se ta dva naziva uporedo javljaju početkom 17. stoljeća, dakle u ono vrijeme, kad je u gradu već odavno prevladala u ženskoj nošnji podjela na dva dijela: suknju i haljetak — znak, da je kratka košulja doprla na selo kao zakašnjela gradska kulturna tekovina. Nazivi za jednu i drugu vrstu navode se svagda paralelno. Tako najranije u testamentu od 30. novembra 1601., kojim Toma Boškov Petrović u Koritima ostavlja svakoj od svojih kćeri » . . . . . camise con li scutti pisogni una«,²⁷ a 2. maja 1610. ostavlja Boško, sin Markov iz Babina Polja testamentarno opremu svojoj kćeri Anici, gdje se među ostalim navodi »quatro camizie di dona dua con li schutti et dua senza li schutti«. ²⁸ Dok je u 17. stoljeću broj novih košulja prema starima podjednak, tokom 18. stoljeća prevladava kratka košulja, a stara duža sve naglije nestaje. U ispravi od 4. augusta 1723., kojom Klara, udovica Vlaha Šabana, daje opremu svojoj kćeri Mariji od »coscuglia osam«, samo su »duie scuttima, a sces bes scutta«,²⁹ a jednako i u doti Kate, kćeri Andrije Simonje navodi se »sces cosciuglia, cetiri scutima, a dvije bes scuta«. ³⁰ U drugoj polji 18. stoljeća spominju se duge košulje sve rjeđe. Tako je još u oporuci Marije, udovice Natala Boškova u Koritima zabilježeno, da ostavlja svojoj kćeri među ostalim i »ceter kosciuglie scutima«, ³¹ dok im konačno pod konac 18. stoljeća ne nestaje traga u spomenicima, dakle i u životu.

G U N J. Kao što nam pojava poskutane košulje na Mljetu u ranije doba dokazuje, da je otok svagda životnim formama bio bitno vezan uza svoje zaleđe, tako nas na tu istu misao navodi i naziv za glavni dio ženske odjeće — g u n j.

Od ranoga srednjega vijeka do danas naziv gunj javlja se u različitim etničkim jedinicama i s različitim pojmovnim sadržajem. Klasični jezici ne poznaju te riječi. Čini se da ona kao svojina barbarskih naroda ulazi u srednjevjekovno grčki, gdje znači krzno, kožuh,³² a istodobno paralelno javlja se u srednjelatinskom, gdje znači uopće svako gornje teže odijelo muško i žensko.³³ Isto značenje sačuvala je riječ i u alban-

²⁷ Testamenti 1600—1603.

²⁸ Testamenti 1600—1603.

²⁹ Diversa 1720. fol. 56.

³⁰ Diversa 1733. fol. 66.

³¹ Testamenti 1706. fol. 102.

skom kao jedan od naziva za gornje deblje odijelo.³⁴ Šire je pojmovno rasezanje riječi gunj — gunja u južnoslovenskim jezicima. U spomenicima javlja se uopće kao odijelo, bez razlike da li je muško ili žensko, a s naročitim akcentom, da ga nosi puk.³⁵ U tom smislu susrećemo gunj i danas te ga kao živ pojam možemo točnije odrediti. Prema Vuku gunj je »eine Art Oberkleid . . . od crna sukna ili (kupovni) od krpe . . . ponajviše s rukavima i dugačak do niže koljena; a ima . . . i kratkijeh gunjeva do pojasa; a ima ih bez rukava i dugačkijeh . . . i kratkijeh . . . U Crnoj Gori zove se gunj i bjelača tijesna i duga do više koljena sukna bijela haljina s rukavima, koja se u Brdima zove gunjina, a u Srbiji haljina. U Srbiji se gunj oblači svrhu svijeh ostalih haljina, i zato se po njemu ne opasuje, a u Crnoj gori i po ostalijem onamo krajevima najviše se oblači svrhu košulje, i po njemu se opasuje . . .«³⁶ Ami Boué kazuje, da u Srbiji nose muški zimi i za kiše »auch Mäntel oder braunschwarze Gunjac mit Aermeln und Verschnürungen oder wohl auch mit Schafspelz versehen«³⁷ i to na način bunde. Iz toga proizlazi, da je gunj (kod Srba) muško i žensko gornje odijelo izrađeno od domaćega sukna, sirovoga ili maštenog sa rukavima, duge do koljena. Otvara se redovno sprijeda.

Najširi je smisao sačuvala riječ gunj u slavenskim jezicima i to u kajkavskom dijalektu, te českom i poljskom jeziku, a donekle i ruskom, te znači: pokrivač, prostirač.³⁸ Od sviju današnjih forma ova i ako naravno nije primarna ipak je najbliže prvotnom sadržaju. U tom je slučaju gunj sad veća sad manja pačetvorina, izrađena svagda od životinjske dlake. Nije važno, kojim je načinom dlaka izrađena. Vuna ili kostrijet može biti izatkana i ustupana, jednako prirodne boje ili omaštena. Bitno je, da gunj bude svagda masivan tako, da vrši svrhu, a ta je, da brani čovjeka od studeni i nepogode. Takav se gunj upotrebljava danas, da se njim prekriva tijelo za spavanja, a može da posluži i zimi te za kiše i to tako, da se njime čovjek zaogrne, a dva gornja kraja pridrži oko ramena i

³² γούνα — Konst. Porfir. III. 155. Upor. Akad. Rj. s. v. gunj.

³³ Srednjelatinski gunnus upor. Mažuranić s. v. gunj p. 366; a gunna Vasner Byz. Zt. XVI., 1907., p. 553.

³⁴ Hahn; Albanesische Studien — Jena III. u. 21. s. v. γούνα.

³⁵ U listini Stefana Dušana od god. 1348. kojom dariva neka sela manastiru sv. Save, navodi se: »k' semou že car'stvo mi priloži, da se daje ot' kouke car'stva na vsako godište . . . 10 goun'i 10 kožuh . . .« — Mon. Serb. p. 139; a u dubrovačkom statutu dobivaju gradski panduri »omni anno tres yperperos et unam sclavinam pro gouno« — Stat. Rag. lib. I. cap. XXXIII p. 23 — upor. i Jireček-Radonić III. p. 290.

³⁶ Vukov Rj. s. v. gunj — II. izd. 1852. p. 107.

³⁷ Ami Boué: La Turquie d'Europe — njemačko izdanje — Wien 1899. p. 465.

³⁸ Akad. Rj. s. v. gunj.

³⁹ Sliku i opis u Nopcsa: Albanien p. 193.

vrata. Taj način upotrebe ove vrsti gunja kao odijela sve više uzmiče pred intenzivnijom upotrebom gunja pokrivača. U ranije doba morala je upotreba gunja-odijela biti jača ili barem adekvatna onoj gunja-pokrivača. Prema toj svrsi razvio se naime postepeno gunj u pravo odijelo, u kom danas već teško razabiremo prvotni oblik. Gunj se kao primarno odijelo t. j. kao ogrtač mogao upotrijebiti na različit način. Ili se prebacivao preko leđa tako, da se pripinje sprijeda na prsima. U tom slučaju ruke miruju pod težinom ogrtača, a sam gunj odlično brani od kiše leđa i ramena.³⁹ Tako se i danas biljcem ili ćebetom brane od jakih ljetnih oluja čobani, naročito mladež, duž dinarskih planina.⁴⁰ Ili se gunjem zagrne jedno rame, a na drugom se krajevi sapinju, te dok je lijeva ruka sakrivena, desna slobodno izviruje. U ovoj primjeni gunj dobro drži toplotu tijela te i prsa grije. Već je razvijenija aplikacija gunja kao odijela, kad se posrijed pačetvorine prosjekla rupa, kroz nju provukla glava, a dvije dulje stranice gunja pokrile prsa i ledja.

Prema tim varijantama nastaju od prvotnoga gunja-ogrtača odijela različitoga tipa. Svima kao jedinstvena značajka ostaje materijal i svrha. Materijal je i dalje gruba vunena ili kostrijetna tkanina ili sukno, bijela, mrka ili obojena, te debela i otporna tako, da tijelo brani od studeni i vlage. Ogrtač što se pripinje na jednom obično desnom ramenu odgovara klasičnoj toggi, hlamidi, i prostranim, dugačkim i velikim plaštevima, što na mozaicima 6. stoljeća naše ere, pokrivaju tijelo carevo i njegovih doglavnika.⁴¹

S gunjem sprijeda otvorenim čini se kao da su u uzročnoj vezi sve one vrsti, kojima se danas na Balkanskom poluotoku daje ime gunj, a koje sve zajedno vezuje opet materijal i svrha. Vjerojatnije je međutim, da su se ta odijela razvila samostalno i tek sekundarno da im je dano ime gunja, s kojim su imala isti materijal. Prvu bi misao podupirala činjenica, da se u nekim dinarskim predjelima nazivom gunj imenuje baš ona teška haljina, sukno, što je najprikladnija za izradbu gornjeg odijela, dolama i mrčina, a ne zna se upotreba te riječi ni kao pokrivač ni kao samo već gotovo odijelo.⁴² Tako se kazuje: mrčina je učinjena od gunja, — te se ovdje riječ gunj sačuvala u prelaznoj formi između sirovog tkanja i gotovog odijela.

Treća varijanta prvotnog gunja odgovara rimskoj penuli, dotično kasnijoj liturgičnoj kazuli. Kao žensko ruho javlja se ta vrst odjeće u

⁴⁰ U biljac zamataju se čobani u Lici i južnome Velebitu, u mrčinu u Pivi i Drobnojaku.

⁴¹ Upor. sliku mozaika u San Vitale u Raveni u djelu: Diehl: Justinien p. 16.

⁴² Tako u Drobnojaku robu, što izatkana u balama čeka na upotrebu zovu gunj ili aljine.

II. stoljeću naše ere kao putna kabanica rimskih matrona, a u to je već vrijeme služila općenito kao kišni i vojnički ogrtač.⁴³ Postepenim razvojem penula postaje i svečanijim ruhom. Tako na ravenskom mozaiku osim carice Teodore, koja je zaogrnta u carski plašt, krojem jednak muškim plaštevima, ostale njene dvorjanke nose povrh dugoga donjeg odijela ogrtač prebačen preko glave.⁴⁴ Izrađeni su ti ogrtači od mekane tkanine, po svoj prilici svilene, ali dosta kompaktne, kako se može razabrati po odebelim naborima. Ogrtač dosiže nešto niže pojasa, a bio bi dulji, da najvećim dijelom nije povučen i pribran na lijevoj strani i u lijepom teškom naboru prebačen preko lijeve ruke. Kad se ovakav ogrtač nije više nosio samo izvan kuće, nego i za svagdašnju upotrebu, počelo ga se smatrati sastavnim dijelom ženskoga ruha. Sad je taj dio, svakako kompaktniji od donjega, što se razvio, kako znamo iz poskutane košulje, povukao na sve svu važnost i postao glavnim ruhom. Košulja se isprva kitila samo na onim mjestima, gdje se isticala ispod plašta, pa što više nakit preteže na gornjem odijelu, to je košulja diskretnija i od tanjega materijala. I pojas počeo se stavljati na gornje odijelo.

Skoro po tom odvojili su se rukavi sa najgornjim dijelom prsiju od skuta nabranih ispod pojasa. I ovako evolucijonirano odijelo još se uvijek oblači preko glave; sva mu težina počiva na ramenima, te predstavlja potpuno cjelovito ruho. Međutim otkad se počeo pojas sve tješnje vezati u struku, teret odijela ne visi više na ramenima, nego duge nabrane skute pridržava oko bokova pojas. Kako ova profinjena gradska odjeća ne služi sada više za obranu od nevremena, nema potrebe, da oko vrata bude tijesno zatvorena. Teški dugi nabrani skuti postaju sad glavnim dijelom ruha, dok se rukavi i prsa košulje sve više otkrivaju. U svim tim pojedinim stadijima gospodsko odijelo djeluje na seljačku nošnju, ulazi sa svojim elementima u život seoski, susreće se ovdje sa starijim oblicima svoje vlastite evolucije, pa i samo se konzervira u tradicijama seoskim, pošteđeno od nagloga razvoja gradske mode.

Iz ovakovoga odijela razvio se gunj, kako ga danas nose žene na otoku Mljetu. Ženski je mljetski gunj izrađen od domaće raše t. j. od gruboga sukna, izatkana i ustupana od domaće vune, pa mu tako taj starinski materijal daje bitnu oznaku balkanskih gunjeva. Ali dok danas na Balkanskom poluostrvu, kako smo čuli, gunj predstavlja ogrtač, kabanicu ili dolamu, koja se odozgo dolje sva sprijeda otvara, dotle je mljetski ženski gunj varijanta cjelovitoga odijela naokolo zatvorenoga. Mljetski je gunj uistinu sprijeda i straga posve zatvoren, dakle je nastao od odijela prebačenoga preko ramena, tip penule, od koga su se dvije

⁴³ Braun o. c. p. 244.

⁴⁴ Upor. sliku u Diehl o. c. p. 64.

pole prednja i stražnja na stranama sastavile. Usko ruho od kompaktne tkanine teško se navlačilo preko glave, zato su strane ispod pazuha ostale otvorene, analogno promajama poskutane košulje. Ti su pazusi kod daljnjega razvoja degenerirali i kao neznatan relikv ostali na današnjem mljetskom gunju.

Kad se cjelovito odijelo počelo otvarati u gornjem svom dijelu nad pojasom, bijela košulja od tanke tkanine javljala se ispod njega. Na rukavima gornjeg odijela izrezani su najprije prozori, fenêtres, dok se konačno rukav posve ne otkine na ramenima, da postane samostalan dio ruha, a katkada se zadrži tek kao nakit oko podlaktice, ili kao neznatan dio tkanine, kojim je oko lakta stegnut širok rukav mekane košulje.⁴⁵ Kako sada težina ruha leži na bokovima, to se mogao po volji gornji dio odijela smanjivati. Gdjekada se zadržala veza između prednje i stražnje strane preko ramena. Tako je nastao prsluk, najprije veći, pa sve manji, dok konačno na ramenima kao relikv ne ostanu poramenice. Drugdje se opet najprije ramena oslobodila gornjeg odijela, pa je tako čitav gornji dio košulje izašao na vidjelo. Kad su se još odijelili rukavi, to je taj gornji dio ruha ostao samo kao steznik oko rebara i ispod grudiju.⁴⁶ Taj je sav razvoj nastao u južnim predjelima, u Mediteranu, da se onda preko t. zv. talijanske renesanse proširi u ostalu Evropu i dade temelje baroknoj nošnji. Pojedine faze konzervirale su se u seoskoj nošnji, gdje ih i danas možemo naći.

Ovakav veći prsluk sačuvao nam se na ženskom ruhu na Zlarinu, a manji kod starinskoga ruha u okolini Šibenika, dok su prsa na današnjem mljetskom gunju posljednji rudiment takovoga steznika.⁴⁷ Naziv *prsi* za prednji i stražnji dio tog elementa mljetskoga gunja logičan je samo onda, kad se oba ova dijela uzmu kao cjelina, što je uistinu nekad sačinjavala prsa čitavoga odijela. Da takav steznik zadrži oko grudiju svoj čvrsti oblik, podmetalo se u nj kruti materijal. Tako danas *prsi* mljetskoga gunja predstavljaju dvije krute pločice, ostatak nekadašnjega steznika, spojene među sobom tek uskim poramenicama. Da *prsi* mljetskoga ruha nijesu tek dodatak sekundarno vezan uza suknu, nego da čine sastavni dio čitavoga odijela, proizlazi još i iz toga, što i danas

⁴⁵ Upor. slike narodne nošnje iz Molise i Abbruzza u *Peasant Art in Italy* — Studio 1913. passim, a naročito br. 47.

⁴⁶ Ovo postepeno silaženje gornjega dijela ruha sa ramena prema bokovima opažamo na nekim formama talijanske nošnje u Kampaniji, Bazilikati i Molisi (*Peasant Art in Italy*, Studio 1913 passim), dok konačno ne preostane samo steznik kao na slici broj 66 citiranoga djela. U nas nosilo se tako u *Veloj Luci* na Korčuli (slika u djelu *Das was verschwindet* p. 57), a u djelu *W. Eton: Schilderung des Türkischen Reiches*, Leipzig 1805, ima slika ovakove nošnje sa otoka Krfa.

⁴⁷ Slike ovakove nošnje u djelu *Das was verschwindet* na p. 24, 25 i 60.

nazivom gunj na Mljetu označuju osim donjega dijela još i čitavu cjelinu, dakle suknju s prsima i košuljom zajedno.

Brojni spomenici tokom 16. i 17. stoljeća spominju na Mljetu samostalne rukave, barokni elemenat, što se u mnogim formama ruha zadržao na Apeninskom poluotoku.⁴⁸ Tako se u doti god. 1515. među ostalom robom spominju »manedi«,⁴⁹ a pod nazivom »manege«⁵⁰ susrećemo ih u jednom inventaru god. 1556., dok se kasnije obično čuje toskanska forma »maniche«⁵¹ ili venecijanska »manige«.⁵² Obično se rukavi nabrajaju po dva, u parovima, te je jasno, da ih se tretira kao samostalno ruho. Tako se govori o rukavima u 17. stoljeću; n. pr. u testamentu Tome Petrovića iz Korita 30. novembra 1601. »cinque pari di maniche«, pa zatim opet »uno paro di maniche«,⁵³ dok u oporuci Boška Markovića iz Babina Polja od 2. maja 1610. čitamo: »tre pari di manige«.⁵⁴ Ranije još se eventualno može nazrijevati veza između gunja i rukava, kad se n. pr. čita »gugni con le maniche«.⁵⁵ Samostalni rukavi bili su poznati i kod drugih forma naše primorske nošnje. Tako na Krku u 17. stoljeću često se spominju ženski rukavi,⁵⁶ cvilni,⁵⁷ čerljeni,⁵⁸ modri⁵⁹ ili zeleni.⁶⁰

I košulja je međutim paralelno s ostalim odijelom promijenila svoj oblik. Kako ispod duge suknje nije provirivala, postala je znatno kraća, a kad počinje da u gornjem dijelu izviruje ispod ruha, razvila se ovdje u haljetak t. j. najvažniji njen dio postaju prsi i rukavi, dok skuta nestaje.

⁴⁸ Studio 1913. l. c.

⁴⁹ U prćiji, što ju Marina Bosdarova daje svojoj kćeri Mari, 25. decembra 1515., navode se »barhani quatro, dui banbazini tinti, uno con bono manedi« (Vendite 1503—1522).

⁵⁰ »Item de manege paro 1« — Inventario di robba truata in cassa di q Siela relicta di q Michiele Bottaro — od 3. septembra 1556. (Diversa 1547—1561).

⁵¹ »Gugni... con le maniche« — testamenat Petra Dabelića od 1. oktobra 1597. (Testamenti 1597. fol. 89).

⁵² »tre pare di manige« — testamenat Boška Markova od 2. maja 1610. (Testamenti 1600—1603).

⁵³ Testamenti 1600—1603.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Testamenat Petra Dabelića od 1. oktobra 1597. (Testamenti 1597. fol. 89).

⁵⁶ »rukavi ženske 2« — tištamenat Mikule Vlahovića od 2. januara 1642. Stašićeva knj. br. 133 p. 73.

⁵⁷ »dvoje rukavi cvilne« — tištamenat Matije, ženi pok. Jurja Brusića od 15. aprila 1642. Stašićeva knj. br. 150 p. 83.

⁵⁸ »pušćam... moju suknju čerljenu i rukavi čerljeni« — Stašićeva knj. br. 150 p. 83.

⁵⁹ »modri rukavi« — tištament Ursi, ženi Jurja Fuđošića od 8. januara 1640. — Stašićeva knj. br. 62 p. 36.

⁶⁰ Mara, žena Ivana Karstjanića, ostavlja između ostaloga u svom testamentu od 18. marta 1644. »moje rukavi zeleni cvilni« — Stašićeva knj. br. 274 p. 141.

Kratka je košulja u toj formi i dalje ostala od bijele tkanine bez ikakvog nakita, kako je bila i pod velikim odijelom.

Skuti duge starinske košulje razvili su se međutim u samostalan dio ruha, u donju suknju, ili kako na Mljetu za razliku od gunja zovu jednostavno suknja. Taj nam se izraz ne spominje ni jednom u mljetskim spomenicima, dok bez sumnje pojmu donje suknje odgovara naziv kami-

Foto D. Paulić

1. Žene obrađuju vunu.
Femmes façonnant la laine.

žola, koga susrećemo od 18. stoljeća unaprijed. Da ova kamižola ne znači donju gradsku košulju, intimu, indulu, što je mljetska nošnja uopće ne poznaje, razabire se iz opreme, što ju Vlaho Šabanov iz Maranovića dne 4. augusta 1723. daje svojoj kćeri Mariji.⁶¹ Uz »coscuglia osam . . . (sa) . . . scuttima . . . (i) . . . bes scuta« napominju se još i »tri camisole«, a u doti od 11. maja 1738. navodi se opet uz košulje sa skutima i bez njih, i četiri kamižole, i to »dvije camisgiole modre i jednu zarglienu e quarta di grigio meledano«. ⁶² Dakle ni u tom slučaju kamižole ne znače tanku košulju, nego donju suknju različite boje i prostije tkanine.

Dosljedno tomu naziv se gunj stegnuo baš na teritoriju, gdje se ovo odijelo najjače razvijalo, na onaj dio, koji je sad najvažniji, t. j. na skute. Tako u talijanskom gona gonnella, znači danas ženska suknja, dok tek katkada čuva još u sebi uspomenu nekoga općenitoga ruha.⁶³

⁶¹ Diversa od 1720 fol. 56.

⁶² Prćija Kate kćeri Andrije Simonje od 11. maja 1738. (Diversa 1733. fol. 66).

⁶³ Castelli; Nuovo Dizionario italiano-tedesco, Leipzig 1782. s. v. gonna, gonnella, p. 1150.

Otkada nam kontinuirano teku privatnopravni spisi mljetske kancelarije, t. j. od polovine 15. stoljeća unaprijed, sve od onoga vremena javlja se u tim spomenicima i naziv *gunj* kao oznaka za žensko ruho. Tako 17. jula god. 1440. Vlahuša Radoslavić daje svojoj sestri Radoslavi u opremu među ostalim i hiperpera 24 »per la *gunela*«, dok se u doti od 3. februara 1501. daje »per la *gunela di pano hiperpera 8*«, ali još za izradbu toga *gunja*, »per la forniture di esa (sc. *gunela*) hiperpera 18«. Tokom 16. stoljeća nestaje izraza *gunela*, pa od sada do u naše doba stalno dolazi samo jednostavan slavenski naziv *gunj*.⁶⁶

U ispravama se od 16. stoljeća unaprijed uz *gunj* spominju još ostala raznovrsna odijela sa različitim terminima. To je u prvom redu *barhan*,⁶⁷ zatim *fustan*,⁶⁸ te *koret*,⁶⁹ a osim tih specifičnih izraza susrećemo i generalne nazive, tako: *roba*,⁷⁰ *veste*,⁷¹ *vestimenti*,⁷² *haljine*,⁷³ kao oznaku za ruho uopće.

U dotama 16. stoljeća nabraja se roba određena za prćiju tako, da se na prvom mjestu spominje *barhan*, rjeđe *fustan*, a za njim tekar dolazi riječ o *gunju*. Dok se od *barhana* daje u opremi po nekoliko komada,⁷⁴ od *gunja* navodi se u to vrijeme obično po jedan.⁷⁵ Za *barhan* čujemo, da je izrađen od lakšeg materijala, pamuka⁷⁶ ili konoplje,⁷⁷ ali *gunj* je svagda vuneni — de *raga*,⁷⁸ de *pano*.⁷⁹ Dok se za *barhan* ne označuje cijena, za *gunj* čujemo, da vrijednost njegova, t. j. materijala i izradbe, iznosi i preko

⁶⁴ Vendite 1439—1444.

⁶⁵ fasc. 1499—1522.

⁶⁶ »tre *gugni de raga*« 25. decembra 1515. (fasc. 1499—1522); »*gugni tinti e bianchi*« 30. novembra 1601. (Vendite 1600—1603); pa »tre *gugni tinti*« u testamentu od 19. novembra 1656. (Testamenti 1656—1683 fol. 10); itd.

⁶⁷ n. pr. »*quattro barhani*« u doti od 25. decembra 1515. (fasc. 1499—1522), ili »*dua barhani*« u testamentu Đure Lemoševića iz Babina Polja od 19. novembra 1656. (Testamenti 1656—1683. fol. 10); itd.

⁶⁸ n. pr. »*uno fustanio*« u inventaru od 30. augusta 1500. (fasc. 1499—1522); itd.

⁶⁹ »*il coretto*« u testamentu od 30. novembra 1601. (Vendite 1600—1603); itd.

⁷⁰ Tako »*septe robe*« u inventaru od 30. augusta 1500. (fasc. 1499—1522).

⁷¹ »*due veste*« u doti od 2. oktobra 1521 (fasc. 1499—1522).

⁷² »*vestimenti*« u doti Kate, sestre Grupše Vlahušića od 2. oktobra 1521. (fasc. 1499—1522).

⁷³ »*sces haglina*« u doti od 11. maja 1738. (Diversa 1733. fol. 66).

⁷⁴ »*barhani quator*« u prćiji od 25. decembra 1515 (fasc. 1499—1522); »*tre birhanj tinti*« u testamentu od 30. novembra 1601. (Vendite 1600—1603); pa »*dua barhani*« u testamentu od 19. novembra 1656 (Testamenti 1656—1683. fol. 10); itd.

⁷⁵ n. pr. »*gunela di pano*« u doti od 3. februara 1501 (fasc. 1499—1522); pa »*gugnio tinto*« u testamentu od 30. novembra 1601. (Testamenti 1600—1603) itd.

⁷⁶ »*barhani de banbazo tenti*« u prćiji od 2. oktobra 1521. (fasc. 1499—1522).

⁷⁷ »*uno barhano di stupa*« u testamentu od 2. maja 1610. (Testamenti 1600—1603).

⁷⁸ »*tre gugni de raga*« u doti od 25. decembra 1515. (fasc. 1499—1522).

⁷⁹ »*gunela di pano*« u doti od 3. februara 1501. (fasc. 1499—1522).

20 hiperpera,⁸⁰ dakle znatnu sumu novaca. Na izradbu gunja polaže se također velika važnost, jer se često naglašava, da je »ben fornito«.⁸¹ Tako si iz tih vijesti možemo stvoriti predodžbu o mljetskom gunju 16. stoljeća. To je teško i skupo ruho, izrađeno svagda od vune, te svaka žena u svom imanju ima obično po jedno takovo odijelo. Upravo gunj u 16. i 17. stoljeću jest pravo stajaće žensko ruho.

Tek potkraj 16. stoljeća nalazimo, da se gunj i barhan identificiraju, no iz toga čitavog stavka, kad se kaže »dieci gugni tinti ouer uestimenti gran grandi cioe barhani«⁸² vidimo, da se tu radi o velikom stajaćem odijelu. Tokom 17. stoljeća gunj u dotama ne javlja se više kao pojedinačno odijelo, nego je broj njegov obično jednak (svakako ne mnogo manji) od broja darovanih barhana.⁸³ Ali i kroz to vrijeme vuneni gunj ostaje po materijalu različit od lakših barhana, kojima tkanje nije tako ustaljeno.

Osim lanene pređe i platna,⁸⁴ što je služilo za košulju i krpnu, te osim vunene raše,⁸⁵ dotično sukna za gunjeve,⁸⁶ naši izvori govore često i o drugim tkaninama. Tako se mnogo spominje pamuk, bumbak, kao pređa i kao pamučna tkanina,⁸⁷ te konoplja, stupa⁸⁸ ili stopa,⁸⁹ pa grubo po svoj prilici konopljeno domaće platno, grigio meledano.⁹⁰

Barhan,⁹¹ rjeđe birhan,⁹² što se često javlja tokom 16. i 17. stoljeća u našim spomenicima, ne označuje nikad vrst tkanine ili tkaninu samu.

⁸⁰ »Item per la gunnela di pano yperperi 8 e per la forniture di esa yperperi 18« u prćiji od 3. februara 1501. (fasc. 1499—1522).

⁸¹ »tre gugni tinti e tre bianchi et a tutti con le maniche e ben forniti« u testamentu od 1. oktobra 1597. (Testamenti 1597. fol. 89).

⁸² Testamenat Petra Dabelića od 1. oktobra 1597. (Testamenti 1597. fol. 89).

⁸³ n. pr. u testamentu od 19. novembra 1656., kad se nabrajaju između ostaloga i »dua barhani et gugni tinti« (Testamenti 1656.—1683. fol. 10).

⁸⁴ Tako se u nekom inventaru od 30. augusta 1500. spominju »filati e gumuli di lino« (fasc. 1499—1522), a u jednom drugom inventaru od 3. septembra 1556. »lino filatto«. (Diversa 1547—1561).

⁸⁵ Tako se u doti od 25. decembra 1515. navode »tre gugni de raga« (fasc. 1499—1522).

⁸⁶ »la gunnela di pano« u doti od 3. februara 1501. (fasc. 1499—1522).

⁸⁷ Tako »bambazini tinti« u doti od 25. decembra 1515. (fasc. 1499—1522); pa »fustanio di bambase fornito« u doti od 4. septembra 1500. (fasc. 1499—1522); pa u nekom inventaru od 3. septembra 1556. »linzoli di bumbaxino« (Diversa 1547—1561); a konačno u testamentu Marije Natala Boškova od 7. aprila 1747. spominju se i »scei pari biecaua . . . od bumbaka« (Testamenti 1706. fol. 102). Pa i danas se pamučna tkanina nazivlje u Lici bumbažina. Upor. Akad. rječ. s. v. bumbak i bumbažina.

⁸⁸ U testamentu od 2. maja 1610. navodi se i »uno barhano di stupa« (Testamenti 1600—1603).

⁸⁹ »fustanio dio stopa« u doti od 3. februara 1501. (fasc. 1499—1522).

⁹⁰ »quarta (sc. camisgiola) di grigio meledano« u doti od 11. maja 1738. (Diversa 1733. fol. 66).

⁹¹ »barhani quatro« u doti od 23. decembra 1515. (fasc. 1499—1522) itd.

⁹² »un birhano« u testamentu od 30. novembra 1601. (Testamenti 1600—1603) itd.

Stalno se svagdje upotrebljava kao naziv za neko odijelo. Uz barhan se čak obično navodi i od kakvoća je materijala izrađen, te da li je obojen. Tako n. pr. čitamo u spomenicima »barhani de bambazo tenti«⁹³ ili »barhano di stupa«.⁹⁴ Kako znamo, barhan je odijelo različito od gunja, jer se inače ne bi u ispravama stalno uz gunjeve spominjali i barhani.⁹⁵ Pošto se barhan u dotama 16. stoljeća navodi na prvom mjestu i o njem se govori s naročitom pažnjom,⁹⁵ a navode se uz barhane i rukavi,⁹⁶ to je vjerojatno, da je barhan ono odijelo što se dnevno najčešće upotrebljava. Prema tomu barhan je svagdanje ruho od lakše tkanine nasuprot težemu gunju od raše, a možda i suknja bez prsiju nalik na gradsku, nasuprot gunju, koji još uvijek predstavlja cijelo odijelo. Pomalo se te dvije vrste odijela razvijaju jedna prema drugoj, dok se krajem 16. stoljeća nisu oba ruha identificirala. Tako čitamo u testamentu Petra Dabelića iz Babina Polja od 17. oktobra 1597.: »dieci gugni tinti ouer uestimenti gran grandi cioe barhani«.⁹⁷ Dalje tokom 17. stoljeća barhan navodi se svagda paralelno uz gunj, ali je uvijek izrađen od pamuka⁹⁸ i konoplje.⁹⁹ Tijekom 18. stoljeća nestaje toga odijela i njegovoga naziva u spomenicima.

Kako gunj u pravom smislu riječi znači odijelo, to se bez sumnje i mnogi od onih podataka, što govore samo o odijelu, a da ne kazuju posebno, da li je to gunj ili kakova druga vrsta ruha, može protumačiti tako, da se pod tim vestimenti,¹⁰⁰ veste,¹⁰¹ vesture,¹⁰² razumije upravo gunj.¹⁰³ U 18. stoljeću, kad se u privatnopravnim ispravama sve češće javlja naš jezik u domaćem mljetskom idiomu, nalazimo uz gunj i riječ haljina u istom tom smislu. Tako n. pr. god. 1738. »sces haglina mastene«,¹⁰⁴ te god.

⁹³ Dota Kate, sestre Grupše Vlahušića od 2. oktobra 1521. (fasc. 1499—1522).

⁹⁴ Testamenat Boška Markova iz Babina Polja od 2. maja 1610. (Testamenti 1600—1603) itd.

⁹⁵ Tako na pr. »dui barhani de banbazo tenti forniti boni et dui ali de filato et item due ueste de rağa zoie gungni« u doti od 2. oktobra 1521. (fasc. 1499—1522).

⁹⁶ »barhani quatro, dui banbazini tenti uno con manedi« u doti Marije, kćeri Marina Boškova od 25. decembra 1515. (fasc. 1499—1522).

⁹⁷ Testamenti 1597. fol. 89.

⁹⁸ »dui barhani de banbago« u doti od 2. oktobra 1521. (fasc. 1499—1522).

⁹⁹ »uno barhano di stupa« u testamentu od 2. maja 1610. (Testamenti 1600—1603).

¹⁰⁰ Tako u testamentu od 2. maja 1610. »quatro vestimenti tre tinti et uno bianco et griugio«. — Testamenti 1600—1603.

¹⁰¹ »due veste de rağa zoie gugni« u prćiji od 2. oktobra 1521. (fasc. 1499—1522).

¹⁰² »due uesture, una frustra...« u inventaru Siele Mihajla Bottara od 3. septembra 1556. — Diversa 1547.—1561.

¹⁰³ Tako »dieci gugni tinti over vestimenti« u testamentu od 1. oktobra 1597. — Testamenti 1597. fol. 89.

¹⁰⁴ Prćija od 11. maja 1738. — Diversa 1733. fol. 66.

1747. »scei chaglina nouich«,¹⁰⁵ a iz Vukova rječnika znamo, da se i na kopnu ğunj i haljina također identificiraju.¹⁰⁶

I danas se još mljetski ğunj izrađuje svagda samo od raše, koju se masti crveno. Izrađuje se pak tako, da se natra, koju se kod kuće na horizontalnom stanu izatkalo od domaće vune, najprije ustupa pa suši, zatim se bijela sašije, pa tek se gotov ğunj masti crvenom bojom, verzinom, što ga nabavljaju u Dubrovniku. Ğunj danas ne izrađuju nikako od bilo ka-

Foto D. Paulić.

2. Djevojke beru osjenač.

Jeunes-filles cueillant les fleurs de Chrysanthemum cinerariaefolium.

kovog drugog materijala, a ne nose ga ni neomaštenog, bijelog. U ranije doba međutim ğunj se nosio i nemašten, prirodne boje vunene, pa izgleda čak, da je taj način bio pretežan. Tako se još u 14. i 15. stoljeću nigdje ne spominje boja ğunja,¹⁰⁷ u 17. i 18. stoljeću međutim gotovo u svakoj prćiji, inventaru ili testamentu uz bijele ğunjeve navode se i ğunji tinti,¹⁰⁸ veste tinte,¹⁰⁹ haljine maštene.¹¹⁰ Tokom 19. stoljeća ne spominje se više bijeli

¹⁰⁵ Testament Marije Natale Boškova iz Korita od 7. aprila 1747. Testamenti 1706. fol. 102.

¹⁰⁶ Vukov Rječnik s. v. ğunj — II. izdanje 1852. p. 107.

¹⁰⁷ Tako u doti Radoslave sestre Vlahuše Radoslavića od 17. jula 1440. napominje se samo »ğunela«. Vendite 1439. fol. 144.

¹⁰⁸ »quatro giyni dua tinti et dua bianchi«. — Testamenat od 30. novembra 1601. — (Testamenti 1600—1603); te u testamentu od 2. maja 1610. »quatro ğugni dua bianchi et dua tinti« — Testamenti 1600—1603. i t. d.

¹⁰⁹ »una vesta tinta« u testamentu Ivana Dabelića iz Babina Polja od 21. oktobra 1671. — Testamenti 1656. fol. 101.

¹¹⁰ »sces haglina mastene« — dota Kate kćeri Andrije Simonje iz Maranovića od 11. maja 1738. — Diversa 1733. fol. 66.

gunj, nego prevladava crvena boja za žene i djevojke, crna za udovice, kako se i danas nosi. Koje se boje gunj ima razumjeti pod čestim izrazom »gugni tinti«, o tom nas naši izvori nikako ne izvješćuju. Poznavajući međutim ostale analogne nošnje duž naše obale,¹¹¹ te obzirom na to, što je crvena broćeva boja, da tako kažemo autohtona baš u ovim našim krajevima,¹¹² možemo pouzdano zaključiti, da je i stari mljetski gunj bio crven. U djelu »Das was verschwindet« autor označuje boju mljetskoga gunja kao crveno-smeđu (rotbraun), međutim priložena slika sama daje ton tople, zagasite, broćeve boje.

Fustan,¹¹³ taj istočno mediteranski naziv za okruglo odijelo muško i žensko, susrećemo u mljetskim pisanim izvorima u vrlo kratkom razdoblju oko godine 1500. Pa i tu čini se kao da dolazi uticajem izvana, ali se nikada nije aklimatizovao. Tako se fustan kao naziv za neko odijelo navodi u savjesnom i točno preciziranom inventaru učinjenom god. 1500. kod procjene vlasništva pokojne Katarine udove Nikše Getaldića, vlastelina dubrovačkoga. Među obiljem svakojake robe, stolnjaka, ubrusa, ponjava, marama, različitih tkanina, platna te pređe, stoji uz krzno i sedam odijela (septe robe) i »uno fustanio e de manege fornite — val 1«.¹¹⁴ Čini se, da fustan ovdje označuje ili neki ogrtač s rukavima ili uopće gornje cijelo odijelo. Godine 1500. u nagodbi zbog nekoga duga, daje Radoslav Ragus Milici, ženi Ilije Radosaljića »uno fustanio di banbase fornito« u vrijednosti od 6 hiperpera.¹¹⁵ Kako se u savremenim dotama izrađeni gunj procjenjuje sa cca 25 hiperpera, to je ovaj fustan svakako izrađen od mnogo cjenije tkanine. U doti od 3. februara 1501. uz jednu »gunela di pano« daje se i »5 fustani che sono 3 di banbase e 2 di stopa«.¹¹⁶ Prema tome je fustan odijelo (zar samo suknja?), manje cijene od gunja.

Kako se gunj kao gornje odijelo kombinirao uza starinsku poskutanu košulju, što nam se, kako već znamo, javlja u spomenicima sve do 18. stoljeća, o tome nam daje jasnu sliku današnja nošnja otoka Skira.¹¹⁷ Tu duga košulja, sekundarno rastavljena u dva dijela: u obojenu i bogato izvezenu hrizu i jednostavnije bijele vezene skute, predstavlja donje odijelo. Gornje odijelo, *το πανωκόρι* ako ne vrstom tkanine, a to svojim tipom, odgovara posve našem gunju. To odijelo visi na ramenima, te prsa čine sastavnu cjelinu sa suknjom, što je kao i mljetski gunj, složena u sitne nabore. Pano-

¹¹¹ Tako oko Šibenika, na Zlarinu pa stara nošnja otoka Krka, a u Dinaridama različite crvene dolame, ćurlije, zobuni i t. d.

¹¹² Bruck-Auffenberg: Dalmacija i njena pučka umjetnost — Wien, 1911. p. 51.

¹¹³ Upor. Akad. Rj. s. v. fuštan i u Vukovu Rj. II. izd. 1852. s. v. fuštan i brnjica.

¹¹⁴ Inventar od 30. augusta 1500. — Fasc. 1499—1522.

¹¹⁵ Nagodba od 4. septembra 1500. — Fasc. 1499—1522.

¹¹⁶ Dota od 3. februara 1501. — Fasc. 1499—1501.

¹¹⁷ A. Χατζημυζάλη o. c. p. 62.

kormi odijeva se na poskutanu košulju tako, da prsa košulje, njeni dugi rukavi i skutu, dulji od suknje, izilaze na vidjelo. Po čitavom izgledu sigurno je, da se ovdje radi o dvjema naslagama odijela; na primarnu je poskutanu košulju, koja je međutim u ovom slučaju već veoma profinjena, nadošla jedna već posve zrela forma razvijenoga gradskoga gornjeg ruha.

Foto Dr. Gušić

3. Na taraci.
Sur la terrasse.

U dotama 18. stoljeća gunj zauzimalje prvo mjesto, a uza nj javlja se već stalno i kratka košulja. U to je vrijeme po svoj prilici mljetsko ruho zadobilo onaj oblik, što se tokom 19. vijeka posvema ustaljuje, te konačno u posve zreloom i sredenom stariju dopire i do nas. Danas se mljetski gunj više ne mijenja, stari se elementi ruha ukrutili u stalni kanon. Starinska nošnja po malo izumire i ustupa mjesto novim formama.

Jaketa i brezrukamnica pojedini su elementi već zrelog tipa potpuno razvijene nošnje. Čini se, da se naziv koret,¹¹⁸ što ga od početka 17. stoljeća susrećemo u našim spomenicima, odnosi na neko odijelo vrsti današnje brezrukamnice ili jakete. Kako se vidi iz autora,¹¹⁹ koret znači gornje kratko

¹¹⁸ U testamentu Tome, sina Boška Petrovića iz Korita od 30. novembra 1601. daje se uz »quatro gugnî... (i)... tre birhani« i »il coretto«. (Testamenti 1600—1603) itd.

¹¹⁹ Akad. Rj. s. v. koret toč. e).

odijelo do pasa. Parčić osjeća tu riječ kao talijansku te je tumači kao »pršnjak«. ¹²⁰ No u dubrovačkom se kraju i nekad ¹²¹ i danas, kako nam svjedoči Budmani ¹²² razumijeva pod riječju koret »žensko odijelo (gornje i donje) od pasa nizzdolje, suknja. ¹²³ Tako nam se naziv koret u smislu gunja javlja u ispravi od 4. augusta 1723. ¹²⁴ U toj se lijepoj i točnoj doti navode redom svi dijelovi ženskoga ruha i ostalo imanje, što ga je djevojka donosila u prćiju, ali se gunj uopće ne spominje. Na prvom mjestu kod nabranjanja robe, dakle tamo, gdje bi morao prema običaju u svim ostalim dotama da bude spomenut gunj, stoji »osam coreta to ies omastenih«. Značajno je, da se tu uz koret navodi, da je obojen, upravo tako, kao što se u ono vrijeme to svagda naročito naglašuje za gunj. Dosljedno svemu, u ovom bi slučaju koret označivao vrst odijela kao što je gunj. Mljetkinja prikazana na slici u djelu »Das was verschwindet, ¹²⁵ ima na sebi uz gunj i brezrukamnicu. Po toj slici brezrukamnica bila bi od nešto drugačije tkanine, nego li ostali gunj, pa i boja joj na toj slici više prelazi u smeđu. Bezrukamnica je tu predočena kao prostran oširok prsluk, posve ravnoga kroja, što nehatno visi niz ramena te sprijeda, široko otvoren, ležerno pada preko pojasa na bokove. Jednaka mekoća i podatnost izražena je u tkanini i naborima gunja, a i bijela košulja i krpa kao da su od veoma tankog i mekanog materijala. Premda je autor detalje mljetskoga ruha podao savjesnom točnosti (tako su na pr. neobično dobro prikazani široki mekani razgaženi opanci), cjelokupan dojam čitave slike ne odgovara duhu mljetske nošnje. Raša, od koje je sašiven gunj, čvrst je materijal, što i onda kad je već gunj podobro otrcan, još uvijek pada u krutim ravnomjernim naborima. I starije žene stežu se pasom, te im gunj u struku čvrsto priliježe, a krute prsi i poramenice uredno stoje na bijeloj košulji. Brezrukamnica i jaketa skladnim krojem sapinju leđa i grudi, škufija ženama nikad ne stoji aljkavo, a krpa i kad je podvezana još potencira čvrst i skladan duktus čitavoga ruha. Međutim je na slici u rečenom djelu upravo naglašen neki nemar i mekoća, što ju je u stil mljetskoga ruha unijelo posve subjektivno raspoloženje crtačevo.

Najnoviji apendiks starinskoga gunja na Mljetu jest ogrnjač. Nema ni 70 godina, da su ga žene počele stavljati uz gunj.

Kapa, kojom udate žene pokrivaju glavu, a što je danas zovu talijanskom riječju škufija, ¹²⁶ javlja se ranije na Mljetu pod izrazito sla-

¹²⁰ Parčić: Rječnik talijansko-slovinski. Senj, 1908. s. v. coretto.

¹²¹ Stulli: Rjecslosxje. Dubrovnik 1806. Dio II. s. v. koret.

¹²² Akad Rj. s. v. koret. toč. d).

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Diversa 1720. fol. 56.

¹²⁵ Das was verschwindet p. 60.

¹²⁶ Najranije susrećemo na Mljetu žensku kapu pod tim stranim nazivom u inven-

venskim terminom. To je »pozielica«¹²⁷ naših dokumenata iz 18. stoljeća. Da li je ta počelica¹²⁸ bila jednaka današnjoj kapi, ili se od nje kako razlikovala, ne možemo zaključiti, jer nam o tom izvori ništa ne govore. Svakako duhu današnjega naziva škufija navezena potpuno odgovara, kad u doti od 11. maja 1738. čitamo: »sces pozielica navezene«,¹²⁹ dakle ukrašene vezom. Očekivali bismo, da je taj naziv nastao antitezno prema počelici nenavezenoj, jednostavnoj, ali toj vrsti kape nema na Mljetu traga ni danas, ni u spomenicima. Na počelicu stavlja se kao i danas krpa, što se baš tako zove u našim izvorima od 18. stoljeća unaprijed.¹³⁰ I krpu nakićenu svilom poznaju naši izvori, kad se u doti od 11. maja 1738. navode »carpe tri pod svilom«. ¹³¹ Svaгда se u popisu različite robe veoma točno luči domaća bijela krpa od drugih vrsta rubaca. Importnu robu iz turskih krajeva označuju naši izvori prema njenom porijetlu, kao marama — fazoleti turcheschi.¹³² Maramom se u pravilu nije pokrivala glava. Tako u doti od 11. maja 1738. čitamo, da djevojka uz krpe za počelicu dobiva i »duie mahramize«,¹³³ a u testamentu od 2. maja 1747. ostavlja Marija Boškova iz Korita svojoj kćeri Mariji uz »tri karppe« i »cetiri maharmzzie«. ¹³⁴ Ne znamo, da li su te maramice služile kao današnji naši rupčići. U tom smislu jasno određen javlja nam se adekvatan predmet tek u jednoj gospodskoj kući, kad se u inventaru porodice Getaldića spominju i »mandili di faza«. ¹³⁵

Čini se, da je upotreba običnoga pojasa izatkanoga od vune toliko usko vezana s odijelom, da nam se takav pas u našim izvorima nigdje poimence ni ne navodi. Svakako čini sastavni dio ruha. Nego nam popisi robe u dotama i testamentima naročito spominju tek pas od svile, što je, izgleda, bio svaгда predmetom veće pažnje. Ima međutim mnogo prćija, u kojima pas uopće nije ni napomenut. A i tamo gdje se daje u doti svileni pas, uvijek se čuje samo za pojedine egzemplare. Sigurno je pas od svile na Mljet dospio utjecajem iz grada. Poznato je, da su se pasovi od svile, izatkani u jednoj crvenoj boji ili u dvije boje sa kariranim uzorcima, pro-

---

taru robe Katarine Nikše Getaldića, vlastelina dubrovačkoga, od 30. augusta 1500., gdje se navodi između ostaloga i »dui scufie di dona di testa«. (Diversa 1499—1522).

¹²⁷ Na pr.: »sces pozieliza« u testamentu od 2. maja 1747. (Testamenti 1706. fol. 102).

¹²⁸ Upor. Mažuranić s. v. podčelica. (Prinosi II. p. 960).

¹²⁹ Diversa 1733. fol. 66.

¹³⁰ »sces carpa« u prćiji od 4. augusta 1723. (Diversa 1720. fol. 56) te »tri karppe« u testamentu od 2. maja 1747. (Testamenti 1706. fol. 102).

¹³¹ Diversa 1733. fol. 66.

¹³² U inventaru robe Katarine Nikše Getaldića, vlastelina dubrovačkoga, od 30. augusta 1500. navode se i »dui fazoleti turcheschi uno verde e altro roso«. (Fasc. 1499—1522).

¹³³ Diversa 1733. fol. 66.

¹³⁴ Testamenti 1706. fol. 102.

¹³⁵ Inventar od 30. augusta 1500. fasc. 1499—1522.

izvodili u Dubrovniku kao domaći obrt.¹³⁶ Odavle proširili su se po čitavoj južnoj Dalmaciji, pa se tako i na Mljetu zadržali. U mljetskim porodicama postoji tradicija, da je takav pas vezala nevjesta uza svečano udadbeno ruho, a kasnije bi ga predavala u prćiju svojoj kćeri. Tako se pas nasljeđivao od koljena na koljeno. Prvi puta spominje se pas od svile kao »centura di seta« u testamentu Tome Boška Petrovića iz Korita od 30. novembra 1601.,¹³⁷ ali od 18. stoljeća i u talijanskim ispravama nosi svagda specifičan naziv »pas od svile«.¹³⁸ Posve sačuvan primjerak te vrsti svilenog pojasa posjeduje danas Etnografski muzej u Zagrebu. Potiče iz porodice Hajdića u selu Govedaru na Mljetu. Uspomena pamti, da ga je nosila za udadbu šukunbaba predašnje vlasnice, koja je i sama postarija žena. Pas se ističe finom izradbom te neobično otmjenim bojama, što su tim, što su izbljedile od starine, kako je to obično kod prirodnih vegetabilnih boja, postale još nježnije.

Od obuće u istorijskim se izvorima na Mljetu cipele spominju samo kao gospodska nošnja,¹³⁹ a kod domaćih ljudi tek papuče, pantofe.¹⁴⁰ Mnogo češće navode se čarape i to većinom domaćim izrazom bječve.¹⁴¹ Današnji mljetski opanci, izrađeni od sirove kože predstavljaju varijantu opanaka dinarskoğa tipa. Kako na Mljetu u mnogo toplijem i sušem podneblju nije potrebna tako solidna obuća kao u planinama, to se mljetski opanci izrađuju s malo pažnje, te je nekadašnja čvrsta obuća kod otočana veoma degenerirala. Jednako tako naprsci nijesu nego ostatak dinarske vunene obuće. Priglavci, naglavci, nazuvci kako se u Dinaridama nazivlje ona pletena obuća, što se nadijeva ispod opanka na čarapu, a seže do gležnja, u toplom klimatu i suviše zagrijava noću. Da vrše svoju svrhu, t. j. da brane noću od udara na kamen, nije potrebno, da je pokrivaju čitavu, nego samo onaj dio, što je kod hoda najvećma izložen udaru. Na taj način ta se obuća stegla na sam vrh oko nožnih prstiju. Kao što su priglavci svagda šareni, tako se i na mljetskim naprscima zadržale rudimentarne šare.

¹³⁶ Bruck-Auffenberg: Dalmacija i njena pučka umjetnost. Wien 1911. p. 59.

¹³⁷ Testamenti 1600—1603.

¹³⁸ Tako u doti od 4. augusta 1723. »iedan pas od svile« (Diversa 1720. fol. 56), a jednako i u prćiji od 11. maja 1738. (Diversa 1733. fol. 66), te u testamentu od 2. maja 1747., gdje se navodi »pas od suile« (Testamenti 1706. fol. 102) itd.

¹³⁹ Tako u inventaru Getaldice od 30. augusta 1500. »dui para di cochule di dona con le scarpe, uno uechio e altro nouo« (fasc. 1499—1522).

¹⁴⁰ U popisu stvari, što su nađene u skrinji Siele Mikjela Bottara od 3. septembra 1556. a spominju se i »di pantofe paro uno« (Diversa 1547—1561) itd.

¹⁴¹ Tako u inventaru Bottaro od 1556. »uno paro di calzette« (Diversa 1547—1561), pa u testamentu od 30. novembra 1601. »dua para de calsetta« (Testamenti 1600—1603); te u doti od 11. maja 1738. »cettiri para bieciava« (Diversa 1733. fol. 66) i u testamentu od 2. maja 1747. »scei pari biecaua duo od bumbaka a cetiri od uunne« (Testamenta 1706. fol. 102).

Kako je već rečeno, mlade žene i djevojke na Mljetu ne nose gunja. Kod svagdanjega rada odjevene su u bijelu košulju (jednaku kao kod gunja), a suknju šiju od gradskoga kambrika tamnosivog desena i nose je na gradski način vezanu u struku. Kad se narod sakupi kod svečanijih zгода možemo zapaziti, kako se u mlade generacije razvila naročita moda. Ta je blagdanska haljina sašivena od tvorničkoga perkala ili poludelena svijetlih boja i šarenih desena na ruže. Odiјelo sastoji od kotule, traverse i buština, dakle sve nazivi što su ušli u seoski život pod svježim gradskim utjecajem. Suknja sakupljena u nabore, ne veže se oko pojasa nego se kopči a pred nju stavljaju traversu od iste tkanine. Jednako je od iste tkanine sašiven i buštin, što ga nose na košulji (kao i kod gunja) te čvrsto stegnutog kopče ga sprijeda na prsima. Glavu u svečanim zgodama nikako ne pokrivaju, nego nose kose zavite u pletenice. Ovo odijelo nije savremena gradska moda. Prije bismo smjeli ustvrditi da je nastalo pod utjecajem mode drugoga baroka.

Tako se u životu mljetskoga seljaka upravo u naše vrijeme zbivaju temeljite promjene, što sve naglijim zamahom modernoga progresa selo urbaniziraju.

Résumé de l'article de M. Branimir Gušić: Anciens vêtements de l'île de Mljet.

Il n'y a que l'île de Mljet qui ait conservé de toutes les îles dalmates, les anciens vêtements. Ce phénomène est dû au conservatisme du gouvernement de la république de Raguse, qui y dura 500 ans et qui normalisait même la vie quotidienne jusqu'en détails. Après la disparition de la république les nouveautés ne pouvaient pénétrer jusqu'à la guerre mondiale dans la vie de cette île située à part du commerce moderne. — Au début du moyen âge Mljet appartenait aux princes de Zahumlje (Zahumlje) qui la donnèrent en 1151 aux bénédictins, et les rois Nemanjići, en successeurs de la dynastie de Zahumlje, confirmèrent plus tard cette donation. Pendant le gouvernement de Zahumlje Mljet était peuplé par des gens de la terre ferme, des dinariens: aussi tous les noms propres et topographiques qu'on rencontre dans les plus anciens actes de Mljet aux XIIIème et XIVème siècles sont slaves, dinariques. A l'époque des Nemanides, l'administration de l'île était la même que dans le reste de l'état serbe. Elle change complètement avec l'arrivée des Raguséens: ce fut leur »knez« qui administrait le pays. Grâce à l'influence de Raguse les habitants de Mljet furent, au moyen du rachat, délivrés de la soumission bénédictine. Ils devinrent avec le temps de bons pêcheurs, c'est pourtant la culture de la terre qui est leur profession principale.

Description du costume national de Mljet. La tenue ancienne ne s'est conservée que chez les femmes, tandis que chez les hommes elle a disparu, il y a soixante — dix ans. La partie principale du costume de femme, le »gunj« (goun), couvrant la partie inférieure du corps depuis la taille jusqu'aux pieds, est fait en laine fabriquée chez soi la »raša«. Pour les femmes et les jeunes filles le goun est rouge, pour les veuves il est d'ordinaire noir. On porte au-dessous, quand il fait froid, la jupe d'une étoffe plus légère achetée et en couleur. Le goun s'habille par dessus la tête sur la chemise; il est porté par les »prsi«, deux tablettes en parallélogramme, en matériel dur, revêtues d'une fine étoffe rouge et cousues aux bords du goun, une de devant sur la poitrine, l'autre en arrière sur le dos. Elles sont liées par dessus les épaules avec les deux »poramenic«. Si le goun se porte sans ceinture, c'est sur eux que repose tout son poids. La partie supérieure du corps est habillée d'une chemise à longues manches qui est faite d'une étoffe de coton blanche, légère, faite dans les fabriques. La chemise est courte va un peu plus bas que la ceinture, les larges manches sont riches en beaux plis. Le goun est retenu à la taille avec la chemise par une ceinture en laine faite chez soi, de couleurs différentes. Depuis ces derniers temps on met devant le goun un tablier (»pregača« »ogrnjač«) en matériel acheté, en couleurs. Les jeunes filles sont pour la plupart décoiffées, les femmes se couvrent d'une »škufia« qu'on couvre encore en sortant d'un blanc chiffon. Les pieds s'habillent en chaussettes »biečve«, en »naprske« et en »opanke« (sorte de chaussure) ou bien en »biečve« et en »papuče« (pantouffles). En hiver quand il fait plus froid, les femmes portent au dessus du goun et de la chemise encore une »jaquette« et une »bezrukamnitsa«. Toutes les deux sont une sorte de corset, allant jusqu'à la ceinture, la première avec des manches, et l'autre sans elles. — Après avoir décrit le gunj, l'auteur décrit le costume de fêtes et de mariage, la parure de femmes et les restes de l'ancien costume d'homme.

Analyse de la chemise. Le vêtement primitif de femme sur les Balkans qui vit encore de nos jours dans les montagnes dinariques, c'est une longue chemise en toile grossière domestique, tombant en ligne droite depuis les épaules jusqu'aux chevilles, appelée simplement chemise (košulja) ou, par opposition à la chemise courte, la chemise à jupe (poskutana košulja, košulja sa skutovima). La chemise

longue est historiquement datée à Rome au deuxième siècle de notre ère. Appelée «dalmatique» elle apparaît à une époque de la civilisation romaine où des forces barbares commencent à pénétrer dans le monde classique. L'auteur de l'article ci-dessus partage l'opinion de M. A. Haberlandt qui oppose la dalmatique au vêtement classique du sud, incousu, mais, quant à l'idée de M. Haberlandt de voir dans la chemise longue un »nordischer Typus«, l'auteur ne la trouve pas juste, parce que la dalmatique fait son entrée dans le monde civilisé de la Dalmatie, sa patrie doit donc être cherchée sur les Balkans et la chemise longue doit être considérée comme un type balcanique. Le nom slave ancien de »košulia« peut être rapproché de celui du moyen latin »casula«, mais ce terme n'a pas pénétré sur les Balkans avec la chasuble liturgique, parce que, dans ce cas là, il signifierait le vêtement d'en haut ce que la »košulia« ne veut jamais dire étant donné que ce mot signifie le vêtement qui couvre immédiatement le corps lui-même et correspond donc à l' »intima«, »indula«, or à l' »alba« (aube) liturgique. Au IIIème siècle de notre ère la dalmatique vient à Rome de plus en plus en usage comme vêtement d'homme et de femme, et comme la dalmatique en costume secondaire s'était combinée avec la tunique, elle est devenue le vêtement de dessus tandis que la vraie tunique romaine sans manches représentait alors le vêtement de dessous qui couvre le corps lui-même. A Byzance la longue chemise constitue le costume général de femme, elle est le vêtement principal au dessus duquel on jette le manteau comme nous le voyons dans l'exemple de la reine Théodora et de ses femmes d'honneur sur le mosaïque de Ravenne. La »chemise à jupe« subit comme vêtement aristocratique une longue évolution et retourne, après avoir pris de formes plus nobles, dans le milieu populaire pour s'y conserver riche et élégante comme costume paysan. Ainsi nous la reconstruisons comme costume de fêtes féminin τὸ ποκάμιον sur l'île de Scyros où sa partie supérieure — ἡ σκούτα — est richement remplie d'or. Notre poésie nationale yougoslave fait aussi souvent mention d'une telle »chemise d'or« qui correspond donc tout à fait à la ἡ χρυσή grecque. Que la longue chemise actuelle de Mliet soit d'une provenance tout autre, la preuve en est dans le fait que cette chemise là est beaucoup plus courte et qu'elle n'apparaît qu'en combinaison avec une autre partie de vêtement. Puisque l'île de Mliet fait, par toutes les manifestations de sa vie, une unité avec les Balkans, on est enclin à supposer que c'a été la chemise longue qui y régnait auparavant bien qu'aujourd'hui on n'en trouve plus de trace ni dans la tenue ni dans la tradition. En réalité, des nombreux témoignages écrits sur l'île de Mliet jusqu'à la fin du XVIIIème siècle qui parlent de la chemise longue, confirment notre thèse. Dans la première moitié du XVIème siècle et dans les inventaires, les chemises longues furent d'abord appelées simplement »camise«, parce qu'on ne sentait pas encore le besoin d'un terme à part pour elles. Ce besoin ne se fit sentir que plus tard quand sur l'île de Mliet apparaît de plus en plus souvent la chemise courte, entrée en mode après la renaissance, combinée avec le vêtement de dessus, et c'est alors, au XVIIème siècle, qu'on rencontre dans les testaments toutes les deux formes, l'une à côté de l'autre: la chemise »à jupe« et la chemise courte. Alors la mode de villes ne connaissait depuis longtemps que deux parties du vêtement de femme: la jupe et la veste, ce qui montre que la chemise courte n'a pénétré au village que comme mode de ville retardée. Tan dis qu'on rencontre dans les écrits du XVIIIème siècle le nombre des chemises courtes égal à celui des longues, au cours du XVIIIème la chemise courte prend le dessus et la longue disparaît subitement de façon qu'à la fin du XVIIIème siècle elle ne se rencontre plus dans les écrits: c'est qu'elle n'existe plus dans la vie quotidienne.

Le »goun« (gunj). De même que le phénomène de chemise longue de l'île de Mliet nous prouve, mais pour une époque plus reculée, que cette île était toujours liée par ses formes de vie à son hinterland, de même la nom de la partie principale du costume de femme nous y conduit, c'est à dire le nom de »gunj«. Les langues classiques ne connaissent pas ce mot. Dans le latin et le grec du moyen âge et dans l'albanais il

signifie le vêtement de dessus plus épais. D'après Vuk et Ami-Boué le *gunj* est chez les Serbes le vêtement de dessus d'homme et de femme avec manches, long jusqu' aux genoux, fait en étoffe domestique. Dans les langues slaves le *gunj* est la couverture, le tapis. Dans ce sens-là, le plus proche de la forme primitive, le *gunj* est un parallélogramme en poils d'animal qui sert à l'homme pour se garantir du mauvais temps. Ce *gunj* primitif se rejette par dessus le dos et s'agrafe sur la poitrine, ou il se rejette par dessus une des épaules et s'agrafe sur l'autre, ou bien on fait un trou au milieu par lequel on passe la tête de façon que les côtés plus longs couvrent la poitrine et le dos. D'après ces variantes, différentes sortes de vêtement se sont développées du *gunj* primitif. De la deuxième variante se sont développées la toga et la *hlamida* classiques de même que les manteaux larges sur les mosaïques du VIème siècle de notre ère. La première variante au contraire paraît être en rapport avec les vêtements qui s'appellent aujourd'hui sur les Balkans »*gunj*«, bien qu'il soit plus vraisemblable qu'ils se soient développés indépendamment d'elle, et que le nom de »*gunj*« (couverture) ait été donné à ces vêtements seulement d'une façon secondaire à cause du matériel commun qu'on y employait. La troisième variante correspond à la *penula* romaine, resp. à la *casula* (chasuble) liturgique, et au IIIème siècle de notre ère, quand elle servait déjà généralement comme manteau militaire et contre la pluie, elle passait au costume de femme comme manteau de voyage des matrones romaines. Par une évolution graduelle la *penula* devint aussi un costume un peu plus solennel comme on voit la porter les dames d'honneur de la reine Théodora sur le mosaïque de Ravenne, et quand elle passa à l'usage quotidien, elle devint la partie principale du vêtement de femme. Peu après, les manches avec la partie supérieure de la poitrine se séparent de la jupe, et depuis que la taille s'etrint d'une ceinture, le poids du vêtement ne repose plus sur les épaules mais sur la ceinture: la jupe devient la partie principale du vêtement. Ce fut de ce vêtement — là que se développa le »*gunj*« tel que le portent aujourd'hui les femmes de Mliét. Sur les manches du vêtement du dessus on d'abord taillé des trous, enfin la manche s'est complètement détachée de l'épaule et devint une partie du vêtement à part. Puisque le poids du vêtement reposait alors sur les flancs, le vêtement du dessus pouvait être raccourci de plus en plus et il devint le corset avec des bretelles ou bien simplement le corset autour des côtes et de la poitrine. Cette forme — ci provenant de la Méditerranée passa par le reste de l'Europe et donna les fondements au costume baroc; quelquesunes de ses phases se sont conservées jusqu' à ce jour-ci dans le costume paysan. C'est ainsi que les »*prsi*« (poitrine) du »*gunj*« de Mliét, unies par des étroites bretelles, constituent un reste de l'ancien corset. Les manches comme partie indépendante du vêtement sont aussi nommées dans nombreux textes du XVIème et du XVIIème siècle. Le fait que le *gunj* se combine avec l'ancienne chemise longue se retrouve aujourd'hui dans le costume actuel de l'île de Scyros, où le vêtement du dessus, *το πανωρόμι*, correspond complètement, si non par la qualité de l'étoffe, par son type lui-même à notre *gunj*. La coiffure qui sert aux femmes mariées à couvrir la tête et qui est appelée aujourd'hui par le nom italien de »*škufia*«, s'appelait encore au XVIIIème siècle, dans les documents de Mliét, d'un terme tout à fait slave »*počelitsa*«. La ceinture en soie qui servait à la jeune mariée pour la robe du mariage, arriva à Mliét grâce à l'influence de villes: c'est un produit de l'industrie domestique de Raguse. D'après la tradition, cette ceinture est un objet sacré familial qui se transmet de mère en fille d'une génération à l'autre.

Le costume ancien de femme, appelé aussi en totalité *gunj*, est d'une grande harmonie. Il n'a pas beaucoup de broderie ni d'ornements, mais le ton sombre et chaud de la jupe rouge foncé et la blancheur froide de la chemise, les lignes pures de l'ancienne taille, des plis classiques du »*chiffon blanc*« sur la tête, tout cela est d'une harmonie simple et monumentale.